

APORTACIÓ A L'ESTUDI DELS ESGRAFIATS DE MONTBLANC

Núria MARTÍ I PORTA

L'ESGRAFIAT

El terme “esgrafiat” es defineix en el llibre de Miquel Fullana (Fullana, 1984) com una decoració o dibuix fet al parament d'una paret o a la façana d'un edifici, pel procediment que consisteix en aplicar damunt un fons de material una o més capes de diferent color i sobre aquesta repassar o rascar amb la punta d'un punxó, anomenat “grafi” els dibuixos traçats previament, rebaixant fina a deixar al descobert el color que convingui, d'una de les capes inferiors.

L'etimologia del mot *esgrafiado* ens la dona Roque Barcia (Barcia) i és la següent: mot compost de dues veus: *ex*, que en aquest cas vol dit afora i *grafhein* que equival a escriure. això, Marià Casas i Hierro (Casas, 1983) ho interpreta com un mot compost de dos conceptes: *ex*, que també significa extret i *grafhein* que vol dir dibuix, i així ens indicaria la idea d'un dibuix que es manifesta per l'extracció del material que s'ha aplicat. Sembla ser, doncs, que hi ha acord en considerar que la veu *ex* com extreure o rascar, mentre que *grafia* en aquest cas es pot considerar com dibuix, (grafo: arrel del grec *graphos*: escriure, dibuixar, descriure).

L'esgrafiat és molt més sòlid que la pintura, té un to de més vistositat i és més resistent a la intempèrie. És com un dibuix en blanc i negre, com un gravat sobre els murs a base de representacions planes i lineals que s'assembla molt al gravat en fusta –xilografia–. La base de la composició ha de ser “la taca”, o sigui, les superfícies ben contornejades i definides amb la col.laboració fonamental dels colors emprats.

L'esgrafiament dins el Món antic i Medieval

La principal utilització de l'esgrafiament es dona en l'arquitectura amb la finalitat d'embellir les façanes dels edificis.

Ja apareix en temps prehistòrics, en objectes d'ús corrent: gerros, figures, làpides, etc; més tard ha servit per a decorar els murs dels edificis despulats de decoració, ja siguin palaus o esglésies i fins i tot cases senyorialmentals o de camp.

Des dels temps més remots es revestiren els murs i els sostres dels edificis amb una espècie de morter o argamassa i els murs no es deixaren nous ni desproveïts de qualsevol ornamentació, això ja es practicà a Assíria, Egipte i Grècia i es perfeccionà més a Roma, on hi ha proves a les ruïnes del temple de la Pau, la vil·la Adriana i dels Emperadors i algun altre edifici.

Aquesta argamassa devia estar composta d'una barreja a parts iguals de guix blanc, calci i marbre pulveritzat i purgat molt finament, o sigui que com veiem ja des d'aquells temps s'usava la pols de marbre en la confecció dels morters. Amb l'argamassa es recobrien les parets, sostres, etc; fent capes primes amb la finalitat de protegir l'obra i també per embellir la construcció. Vitruvi ens refereix la preparació i ús d'aquest compost i altres similars que presentaven un acabat blanc, llis i brunyit com el marbre o bé de diferents tonalitats i colors vius que li donaven un aspecte més atractiu. Aquesta decoració, la de tipus blanc, sembla que s'anomenava *opus albareum*.

La tradició de l'esgrafiament perdurà durant tota l'època medieval i es manifestarà en: l'ornamentació mural, el treball de les taules, les obres fetes pels musulmans i en les pintures al fresc.

El procediment de la pintura al fresc, similar a l'estuc, ja es usat pels bàrbars del Nord en aquells *plasti* amb que decoraren els murs de llurs edificis. Els monuments romànics presentaren llurs parets pintades al fresc en pintures que recorden l'art cristià d'Orient.

No sols s'esgrafiaren les parets en els principals edificis religiosos romànics o romano-bizantins, sinó que també ho foren les taules dels seus retaules. Això també passarà a l'època gòtica. El treball de les taules consistia en aplicar pintura sobre taules dibuixades amb estilet, sobre la superfície sobreposada de guix amb què es preparaven les figures o altre tipus de decoració. Posteriorment es rascava el guix o bé s'afegia, segons es volgués donar major o menor relleu al retaule. També s'esgrafiaren les làpides commemoratives o sepulcralmentals que apareixen decorades amb diferents motius: inscripcions, llegendes o motius decoratius.

Els revestiments brillants, generalment anomenats estucs, són presents en la tradició àrab i l'esgrafiament s'hi manifesta sumptuós i de major relleu com mai s'havia presentat.

Durant el Renaixement italià els arquitectes ampliaren els temes de la decoració esgrafiada en estuc als grans palaus edificats en aquells moments.

Se sap que els arquitectes d'aquest moviment empraren l'estuc treballant amb calç i la pols de marbre i que aquestos coneixements els adquiriren estudiant els procediments de l'Antiguetat Clàssica, ja que ells, al principi, volgueren ser fidels al màxim, no nomès a les formes, sinó també a les tècniques que usaren grecs i romans.

Sembla ser que foren els deixebles de Rafael els que començaren a divulgar l'ús de l'esgrafiament i també sembla ser, amb molta probabilitat, que fou un d'ells, Polydoro de Caravaggio, el primer que ho aplicà a la decoració exterior dels edificis, com una manera de donar a conèixer la seva escola artística.

El procediment, que usaven, consistia en tenyir amb negre la primera capa d'argamassa, a fi que en quedar descoberta, tot rasant l'enlluït, resaltàs millor el dibuix.

Paral·lel a això, el 1460, un argenter florentí, Masso Finiguerra, mostrava el que era la xilografia: això és, rebaixant amb gúbies i burines, algunes parts de la superfície d'una planxa de fusta i aplicant-hi tinta, s'aconseguia reproduir un estampat a sobre d'un suport i repetir-lo tantes vegades com es volgués, el suport podia ser paper, roba o inclús una paret i això ens porta a relacionar pintors i gravadors i a explicar-nos com els primers esgrafiats tenen un cert caràcter de gravats.

L'esgrafiament a Catalunya

Aital decoració comença a aplicar-se a Itàlia durant el Renaixement i segueix fins el segle XVIII i d'aquí, segons Ramon Nonat Comes (Comes, 1913), ens passa a Catalunya de la mà del religiós cartoixà Joaquim Juncosa de Scala Dei:

“La decoració ornamental esgrafiada comença entre nosaltres a l'interior del temple. I es dona a conèixer de manera més esplèndida en la capella de Sant Josep” (església de Santa Anna de Barcelona). O sigui que la decoració ornamental esgrafiada no tenia tradició a Catalunya i que la primera mostra d'aquesta es donà a un edifici religiós. Segueix l'autor:

“El religiós cartoixà a que ens hem referit, no era altre que fra Joaquim Juncosa, potser l'artista de més valua amb que llavors comptava Catalunya”.

Aquí Comes i Pixot ens cita el nom de l'artista i més endavant ens referirà com va adquirir aquestos coneixements artístics, els quals procedien d'Itàlia:

“Ell es feu esforçat estudiant de la Ciutat Eterna on no tan sols pogué perfeccionar el seu art amb els exemples que li proporcionaven les obres dels grans mestres, sinó que va adquirir també els coneixements d'utilitat en la pràctica artística que, aquí eren ignorats desde molt temps, perquè havien caigut en desús i ningú no en tenia record”.

L'estuc havia estat emprat a Catalunya segles enrera, però no s'havia

propagat; l'esgrafiat com a element exsencial de la decoració, si havia tingut precedents, eren molt llunyans. Creiem que aquesta tècnica no es va difondre aquí durant el Renaixement com a Itàlia, degut a l'estat de decadència general en que es trobava el Principat; si que ho va fer al voltants del segle XVIII pel moment d'eufòria en que es vivia a Catalunya (Comes, 1913).

Com hem dit, a Montblanc com a la resta de Catalunya, apareixen esgrafiats ornamentals exteriors a partir dels voltants del segle XVIII. Sembla ser que entre els que s'han conservat aquí, el més antic, és un realitzat a un mur exterior de la casa núm. 18 del carrer de Sant Josep, més coneguda com "Palau Alenyà" (figs. 1, 2 i 3). El mur esmentat se situa en un pati elevat interior i la seva ornamentació correspon al tipus d'esgrafiat en blanc i negre que es realitzava durant el Renaixement Romà i al qual ja ens hem referit. La data de realització no es coneix, però sembla se que es de finals del segle XVII ja que la realització del pati adjacent és d'aquesta època¹.

La base de l'ornament és la del quadrat, que es repeteix formant tot el disseny de la façana. L'arrebossat es compon de les dues capes característiques: una, que és l'argamassa fosca i que està a sota i l'altra, de sobre, que es l'enlluït blanc que s'ha rascat per conformar el dibuix.

No se sap qui era l'autor d'aquest treball d'esgrafiat, l'únic que sabem per mitjà de Marià Casas (Casas, 1983), és que a Barcelona els realitzadors d'aquests treballs foren els dauradors (a diferència d'Itàlia on ho van ser els pintors), la qual cosa ens fa pensar que a Montblanc devia passar una cosa semblant. Aquest autor ens explica que els dauradors era un ofici a Catalunya que junt amb els pintors formaven una corporació gremial: ja que el 1596 es van independitzar del gremi de pintors, adquirint el privilegi de daurar, estofar i esgrafiar; és a dir, pintar sobre or i rascar la primera capa de pintura aplicada sobre el daurat de les imatges religioses, el que vindria a ser un esgrafiat. Per això, a partir del 1650 es denominen "estofadors-dauradors", "esgrafiadors" i "encarnadors".

L'apelatiu "esgrafiadors" el mantenen els dauradors o pintors de daurats després de cent trenta anys, a l'època precisament en que la decoració per mitjà de l'esgrafiat revesteix major esplendor.

Se sap que mentre els pintors ideaven el pla general del decorat d'un frontis, traçant el dibuix en un paper adient o cartró, foradant-lo per després estergir-lo a la paret, els esgrafiadors eren els que realitzaven el treball a la paret, rasant el dibuix fins a definir-lo. És així com aquests últims, moltes vegades usaven el mateix cartró en diferents façanes acomodant-lo com els hi convingués més o fent altres variants a partir d'un mateix tema. Això explica que hi hagi elements decoratius que es repeteixen en diferents frontis.

En quant als autors de les decoracions esgrafiades modernistes a Montblanc, sabem que mentre algunes les havien fet especialistes que venien de

1.- Dec aquesta informació al Sr. Maties Solé i Maseras.

Reus (ca l'Adrogueret, ca'l París i ca l'Alfonso) o Valls (casa Sanfeliu, antiga Caixa de Pensions, ca'l Vilalta...), la resta foren realitzades pels contractistes montblanquins germans Joan, Josep i Maties Solé Folch.

Són obres realitzades amb seguretat, per Joan Solé: (1.14) (1.18) ca'l Joanet de l'estació; (1.8) ca'l Ibo Ferrer; (1.9) ca'l Mallet; (1.13) ca'l Barrera; (1.17) ca'l Robusté. Per Maties Solé Folch: (1.11) ca'l Masdeu; (1.10) ca'l Moles; i altres de probables com: (1.7) ca la Tereseta del vi; (1.19) ca'l Saboner; (1.20) ca'l Foguetó; (1.4) ca l'Agustí de la Mariana, festes també per alguns dels germans.²

L'ESGRAFIAT A MONTBLANC

Si mirem el plànol de situació (fig. 4), comptem un total de trenta-sis esgrafiats, dels quals la majoria (vint) corresponen al període modernista, set són contemporanis i la resta són anteriors.

La majoria se situen dins del recinte emmurallat (vint-i-vuit), de preferència al carrer Major (disset).

És a dir hi ha un predomini de l'ornamentació modernista, no sabem si perquè és tracta d'una època més recent o perquè en aquells anys en van fer més quantitat de reformes de façanes de cases de gent benestant a la vila.

Es situen en la zona emmurallada i dins d'aquesta en el centre perquè eren els punts de major activitat del poble i per tant les zones de major atractiu.

Per mostrar i comentar els esgrafiats que he trobat a Montblanc m'he basat en una classificació, que usa Marius Casas i Hierro en el seu llibre *Esgrafiats* (Casas, 1983), derivada de la classe o tipus d'ornamentació de l'obra. començo pels més abundants.

1.- *Esgrafiats amb ornamentació d'estil Modernista*

Com hem dit anteriorment són els predominants. Del total, el 55% es localitza al c. Major, el 30% a la Plaça i voltants i el 15% se situa fora muralles.

L'ornamentació d'aquest estil es caracteritza pel predomini de la corba sobre la recta, la riquesa i el detallisme de la decoració, l'ús freqüent de motius vegetals, el gust per l'asimetria i el dinamisme de les formes.

Trobem ornamentació d'aquest tipus en els següents edificis:

1.1.- Edifici del c. Major, núm. 9-11-13 (figs. 5, 6 i 7). Ca'l Vilalta.

La façana feta d'estuc, presenta abundant ornamentació, éssent la més important a les golfes.

2.- Informació deñ Sr. Maties Solé i Maseras.

Els termes són vegetals, amb ús de la corba. S'han usat els colors ocre i granate en forma alternativa i l'esgrafiat es presenta a dues capes, sobresortint la que conté el motiu en granate. (Restaurat l'any 1980 per M. Solé i Maseras).

1.2.- Edifici del c. Major núm. 23 (figs. 8 i 9). Ca'l Paella, Casa Sanfeliu.

L'ornamentació esgrafiada es presenta en la part superior de la façana sota la cornisa i ampit del terrat.

El tema, la flor de lis (com a referència a Montblanc), s'inscriu en un cercle que es va repetint horitzontalment, corformant una cenefa.

L'esgrafiat és realitzat a dues capes, sobresortint la que conté el motiu. Aquesta última capa, de colot beix clar, apareix lliscada quedant l'interior rascada i d'un tó més fort (beix terrós). (S'ha restaurat l'any 1986 per M. Solé i Maseras)

1.3.- Edifici del c. Major, núm. 55 (figs. 10, 11 i 12). Ca l'Adrogueret, Casa Andreu.

Presenta abundants esgrafiats situats als dintells de les balconeres i en la part superior de la façana, sota la cornisa. En el tipus d'ornamentació es veu un clar predomini de les formes derivades del cercle, com són els ovals, semicercles, espirals, etc. També els temes són, majoritàriament, representacions del món vegetal, tam com: fulles, flors, fruites i garlandes.

El rascat és linial, o sigui que no es basa en el sistema de la "taca" que consisteix en un contrast de superfícies.

L'esgrafiat està realitzat a dues capes, éssent lliscada la més exterior i, posteriorment, rascada per formar el dibuix. El fons és de color marró i la superfície d'un color ocre clar.

Va ser realitzat l'any 1925, per l'estucador Enrique García, del carrer Concepción núm. 14 de Reus³.

1.4.- Edifici del c. Major, núm. 67 (figs. 13, 14 i 15). Ca l'Agustí de la Mariana, antiga botiga de roba.

Els esgrafiats es troben abundantament a tota la façana, com podem veure en l'alçat. Es situen en el frontís superior, en els dintells de les balconeres i en els panys de paret intermitjos. Cadascun té una tipologia d'ornament diferent i totes les tipologies es caracteritzen per les formes corbes, exuberants i vegetals. El dintell, com a forma general, es repetirà en altres edificis de Montblanc, si bé aquí el trobem abundantament treballat.

3.- Rebut conservat a la documentació familiar de la Pastisseria Andreu.

L'element ornamental dels massisos, basat en: el cercle, la rosa i els elements ondulants, el trobarem pintat en un altre edifici del poble, situat al c. Guimrós núm 9, ca'l Magriñà (fig. 16). com es veu l'artista va usar la mateixa plantilla, fent algunes variacions.

1.5.- Edifici del c. Major, núm. 75 (fig. 17). antiga seu de la Caixa de Pensions.

Gran motiu central amb acabat lliscat, mentre que la resta de la superfície s'ha deixat rascada, de tal manera que el dibuix sobresurt.

Conté motius vegetals, però ja no es tracta d'aquell modernisme exuberant, sinó que és més contingut, més racional.

En quant al color, sembla que es tracti d'un de sòl.

Les capes d'estucat són dues, una rugosa i la més superficial amb un acabat més fi (lliscat).

1.6.- Edifici del c. Major, núm. 81 (figs. 18, 19 i 20). Antic Banc de Valls.

Les obres de reforma i adaptació d'aquest edifici per tal de destinar-lo a sucursal bancària, així com la façana són obra de l'arquitecte Cèsar Martinell.⁴ Actualment s'està rehabilitant per destinar-lo a Biblioteca Comarcal.

L'ornamentació esgrafiada es situa en la part superior de la façana i a tot el llarg de l'edifici. El seu disseny surt del que s'acostuma a fer a Montblanc.

S'aplica la garlanda com a principal recurs de decoratiu, garlanda composta per fulles de llorer, com és habitual, i per flors de girasol com a element original.

Actualment s'aprecia un mateix color, blanc, en totes dues capes d'estuc degut a que fou pintada, originàriament tenia un sol color enlluït i raspat.

1.7.- Edifici del c, Major, núm. 112 (fig. 21). Ca la Tereseta del vi.

La decoració esgrafiada, és senzilla com la façana que decora, és circumscrit al dintell de la balconera principal. El disseny, vegetal, presenta abundants branques que és recargolen i que parteixen d'un eix de simetria vertical. Aquest tipus d'ornament el trobem també en un altre edifici de Montblanc, situat al c. Font del Vall, núm. 38 (figs. 22 i 23) Ca'l Foguetó.

1.8.- Edifici del c. Major, núm. 96 (figs. 24, 25 i 26). Ca l'Ibo Ferrer. Antiga Casa la Confiança.

L'ornamentació esgrafiada s'extèn a tota la façana i es basa en la

4.- És quasi segur que el disseny dels esgrafiats són també d'ell i probablement l'encàrrec a l'esgrafiador de fora vila

utilització de: cenefes, fines ratlles horitzontals a trams regulars i plafons.

La cenefa, del mateix gruix que les franges horitzontals, es basa en la repetició d'un sol motiu abstracte, derivat del rectangle. Es situa a la banda de dalt dels dos pisos superiors.

Els plafons, amb motius vegetals i abstractes (però sempre originats en la corba) es situen als dintells de les balconeres de la planta pis.

El revestiment de la façana està realitzat amb dues capes, del mateix color, però com hem vist anteriorment al tractar-se de dues textures diferents sembla que una capa sigui d'una tonalitat més clara.

Aquí, també hi ha un element ornamental que es repeteix en altres façanes de Montblanc, és el cas de la flor del plafó, que la trobem en els edificis del c. Aguiló, núm. 1 (ca'l Joanat de l'Estació) i del c. Major, núm. 90 (ca'l Mallet).

Ha estat restaurada l'any 1986 pel Sr. Maties Solé i Maseras.

1.9.- Edifici del c. Major, núm. 90 (figs. 27 i 28). Ca'l Mallet.

Malgrat tractar-se d'un disseny no massa atractiu, l'he inclòs en aquesta selecció, per mostrar un exemple d'ornamentació típica de l'estil modernista a Montblanc. La present decoració ha estat usada en els edificis del c. Aguiló, núm. 1 i del c. Major, núm. 96.

Es tracta d'una cenefa, situada a les dues bandes de les balconeres i de les finestres de la golfa. El seu disseny es basa en la repetició d'un motiu que conté una flor i corbes com a complement. El color del revestiment, actualment es gris fosc.

1.10.- Edifici del c. Major, núm. 88 (figs. 29 i 30). Ca'l Moles.

Els esgrafiats es situen al dintell i costats de la balconera principal.

Es tracta d'un treball senzill, d'acord al que és la casa. La figura bàsica de l'ornamentació, que es repetirà en la fusteria i serralleria, es l'òval. Es situa en dos dels tres elements decoratus esgrafiats: al dintell i en el pany de paret.

El dintell, com a forma general, el trobarem a un altre edifici de Montblanc: el de la plaça Major, núm. 3.

Creiem que al ser elements que són exactaments iguals a l'anterior edifici es tracta del mateix autor.

1.11.- Edifici del c. Major, núm. 24 (figs. 31, 32 i 33). Ca'l Masdeu de les aixetes.

L'ornamentació esgrafiada es localitza als dintells i costats de les balconeres de la planta principal i segon pis.

L'esgrafiats està fet a dues capes, una rascada i l'altra lluida. El dibuix es situa en la primera, quedant per tant ensorrat. El color del revestiment és groc

en tota la superfície de la façana, però suposem que l'original es troba a sota.
Els temes de decoració són vegetals, molt treballats i ben atractius.
Va ser realitzat l'any 1933 pel contractista Maties Solé i Folch.

1.12.- Edifici de la plaça Major, núm. 2 (figs. 34, 35 i 36). Ca'l Portugués.

La decoració esgrafiada es situa a les plantes principal, segon i tercer pis a manera de cenefes i frontons. Les primeres es desenvolupen horitzontalment a la part superior de cada nivell, tallades per les balconeres i els segons s'instal·len a la part superior de les obertures.

La cenefa és la mateixa pels tres nivells: està composta per un mòdul que representa una figura humana. Al centre de la cinta inferior hi trobem unes inicials: "J.A.", són les del propietari Josep Alfonso.

En quant als dintells, el més interessant és el de la planta pis, en el que junt a fruits i fulles d'acant es troba un personatge que sembla ser un indígena, el qual porta al cap una corona de fruits.

El treball està realitzat en dupes capes, beix i marró, estant com sempre la més fosca a la part inferior.

Es tracta d'un esgrafiat original a Montblanc i un dels més rics de decoració.

Segons el senyor Lluís París i Bou va ser realitzat l'any 1924 o 1925 i molt probablement per uns especialistes de Reus.

1.13.- Edifici de la plaça Major, núm. 3 (figs. 37, 38 i 39). Ca'l Barrera.

La decoració es localitza als dintells i parts massisses de les plantes superiors.

La tipologia del dintell ja l'hem vist anteriorment a la casa del c. Major, núm. 88 i de manera més general a la façana del c. Major, núm. 67.

Les flors que trobem a la part massissa del parament les hem localitzades també (però pintades) a l'interior de la casa del c. Guimrós, núm. 9.

L'ornamentació d'estil modernista es basa en l'òval i el cercle i representa elements vegetals com són flors i fulles. El resultat és bastant atractiu.

Recentment s'ha restaurat, sota la direcció de M. Solé i Maseras.

1.14.- Edifici del c. Aguiló, núm. 1 (figs. 40, 41 i 42). Ca'l Joanet de l'estació.

El treball dels esgrafiats es circumscriu a les cenefes; havent-n'hi de dos tipus, que es situen a la banda superior de cada nivell. Les dues es basen en motius vegetals: flors i fulles.

Estan realitzats en dues capes, de color ocre i granate. El color fosc com a fons i el més clar a sobre.

Els motius de les cenefes els trobem en altres edificis de Montblanc. És

el cas del motiu existent a la casa del c. Major, núm. 90.

Obra realitzada pel contractista Joan Solé i Folch l'any 1915.

2.- *Esgrafiats amb ornamentació tipus carreuó*

Es tracta de simular antics carreus de pedra pet mitjà de fines cintes d'arrebossat que simulen els junts verticals i horitzontals d'aquestos.

3.- *Carreuó decoratiu*

Per evitar la monotonia del cas anterior es situa a l'interior de cada carrer un romboide y altre figura que s'adapti a la forma del carreu. Es el cas de les façanes sud del convent de la Mercè (4.3) i del Museu Arxiu (3.1) (figs. 59, 60, 61 i 62).

4.- *Frontis tapissat*

Dit així perquè té l'aspecte d'un tapis. El procediment de confecció és el següent: tintat l'arrebossat amb terra marró, s'hi aplicava a sobre la capa d'emblanquyinat que s'havia d'esgrafiar, deixant al descobert al rascar, el to fosc de la primera capa, provocant un fort contrast visual.

És el cas ja citat del "Palau Alenyà" (4.1), (figs. 1, 2 i 3) també el de la façana núm. 24 del c. Major (3.2) (figs. 63 i 64) i de la façana principal del Santuari de la Serra (3.2), (Figs. 65 i 66), restauració feta l'any 1988 per M. Solé i Maseras.

4.2.- Edifici del c, Major, núm. 124 (figs. 63 i 64). Casa Alba.

L'esgrafiat, treballat en blanc i marró fosc es basa en la repetició d'un motiu derivat del quadrat. En cada motiu hi ha dos eixos perpendiculars a partir dels quals es centra el tema ornamental d'estil barroc (fig. 64), restaurat l'any 1984 per M. Solé i Maseras.

5.- *Marcas ribetejats*

Mitjançant cintes d'emblanquyinat es ribetegen els contorns projectats dels marcs (dintells i brancals de pedra) dels balcons, finestres o portes d'una façana, amb l'objecte d'indicar els límits de la pedra i l'arrebossat (fig. 63).

6.- *Decoració barroca*

La decoració feta amb esgrafiats s'inicià a Catalunya, quan l'estil barroc imperava en l'art. Aquest estil formal es caracteritza per tenir un afany

per vigoritzar els elements de les façanes, fent-los ressaltar al màxim. Les seves formes són ampuloses riques amb predomini de la línia corba, bastant tancada.

Es mantenen els tres ordres clàssics (jònic, dòric i corinti), però es deformen o barregen entre si; es així com les columnes es recargolen i donen pas a la columna salomònica, les rectes dels brancals i dintells són interrompudes per diversos elements decorarius (figs. 56, 57, 58, 67, 68, 69 i 70).

7.- Decoració neoclàssica

De vigor extraordinari a la resta de Catalunya, aquí a Montblanc no se'n conserven masses exemples.

Es caracteritza per la sobrietat, la senzillesa i pel retorn al classicisme greco-romà.

A Montblanc trobem aquest estil barrejat amb el barroc. Un exemple n'és la façana de l'edifici del c. Major, núm. 114 (7.1) (Ca l'Aguiló) (figs. 71, 72 i 73).

PROCÈS DE CONFECCIÓ DELS ESGRAFIATS

En el procès d'esgrafiat s'han de distingir varies etapes. En primer lloc **el dibuix**.

Un cop escolit el model (motiu) es poden seguir tres procediments:

a) *Estergit*: Operació que consisteix en marcar un dibuix en un paper, un cartró o una planxa i on el dibuix és foradat passant-hi després per sobre l'estergidor. Aquest és un saquet de tela de cotó plé de pols de carbó o de guix que serveix per traslladar el dibuix del paper o cartró picat a l'últim arrebossat de l'esgrafiat.

b) *Calc*: per mitjà d'un paper, calcant el motiu amb un estri adient.

c) *Plantilles*: usant plantilles fetes d'un material suficientment resistent per ser usades varies vegades (fig. 74).

Després hem de considerar **els materials**. Els principals materials emprats per la seva construcció són: la calç, els pigments, la sorra, els morters i els arrebossats.

a) *La calç*: la calç s'obté calcinant pedra calcària en forns adequats on és sotmesa a temperatures pel damunt dels 1.000 a 1.200 °C. D'aquesta calcinació sortiran la calç aèria i la calç hidràulica. La primera és la que s'usa en els treballs d'esgrafiat. Hidratada o amarada, barrejada amb arena i ben pastada se n'obté una excel.lent argamassa anomenada també "mescla".

b) *Els pigments*: els pigments són substàncies colorans d'origen natural o bé sintètiques que afegides a un suport al qual li donen el seu color, donen lloc a les pintures. Els colors es preparen barrejant-los amb aigua de calç ben

reposada perquè si s'usés aigua pura no hi hauria tanta adherència entre els dos components (fig. 75).

c) *La sorra*: s'usen dos tipus de sorra, la sorra rentada de riu, en les capes més inferiors i la sorra o pols de marbre.

Els seus grans han de ser com menys uniformes millor perquè d'aquesta manera s'obtenen morters més compactes i per tant més resistents.

La sorra o pols de marbre blanc s'utilitza ja que els morters s'han de tenyir o acolorir, a més, pel fet de tenir les arestes poc arrodonides produeixen un morter de millor qualitat.

d) *Els morters*: el morter és un material fet a base de mesclar un aglomerant (calç, ciment o una barreja d'ambdós) amb sorra i aigua, el qual pren o s'endureix en un cert temps. S'usa per lligar marbres i pedres, etc; d'una construcció, per arrebossar parets i per fer paviments. El morter de calç "de llenya", fet amb calç viva bullida i ben apagada—calç amarada—és d'una gran plasticitat però de revinguda molt lenta, motiu pel qual en els treballs d'esgrafiats permet de realitzar durant més temps el rascat de l'arrebossat i, per tant, esgrafiar superfícies més grans i tenir menys junts (fig. 76).

e) *Els arrebossats*: arrebossar significa cobrir el parament d'una paret amb una capa de morter de calç o de ciment, d'un centímetre de gruix aproximadament, tapant clots i altres imperfeccions per a deixar-la plana i a punt de remolinar o eixalbar.

TÈCNiques D'ELABORACIÓ DE L'ESGRAFIAT

Hi ha moltes tècniques per fer esgrafiats; l'aquí descrita és la usada pel Sr. Maties Solé i Maseras en els molts treballs realitzats a Montblanc (Ca'l Malet, al c. Regina, núm. 3 (8.5); Casa Alfonso del c. Hortelans núm. 4 (8.6) (figs. 77, 78, 79 i 80) tècnica que va aprendre de l'esgrafiador Ferdinandus Serra, de Barcelona, amb motiu de la restauració de la Porta Daurada de Poblet, feta pel contractista Maties Solé i Folch, l'any 1964. Ell distengeix varies etapes.

La primera etapa: consisteix en una primera capa d'arrebossat "esquerdejat" de morter de ciment *portland* amb l'objectiu d'igualar el suport, i donant-li més adherència.

La dossificació en volum, d'aquesta primera capa, és d'una part de ciment per quatre o cinc de sorra grossa de riu rentada. Aquesta és la capa més dura o resistent de tal manera que es va de més dur a més tou.

S'aplica tirant la pasta amb la paleta des d'una distància de mig metre aproximadament, igualant amb un regle de metre de llarg de manera que l'acabat de la capa sigui bastant rugós, perquè tingui més adherència amb les capes successives.

Després d'aquesta, el nombre de capes és bastant aleatori i depèn del nombre de colors que es vulgui posar. El cas més habitual és el de l'esgrafiats a dos colors que és el que ara explicarem.

La segona etapa serà la que portarà el color de fons, es compon de tres parts de sorra fina, una de calç i el colorant. Només cal aplicar-la a la zona on anirà el dibuix no essent necessari extendre-la a tota la superfície.

La tercera etapa un cop aplicada la segona capa i ràpidament s'ha de posar la tercera, i rascar tota la superfície on vagi el dibuix. Fent-ho tot al mateix dia per evitar que s'endureixi el morter.

La dossificació és variable depenent de les qualitats de les calçs i l'arena, però per regla general es sol fer: una part de calç per dos o dos i mig d'arenilla de marbre. De vegades a aquestes dues parts d'arenilla de marbre se'ls afegeix una part de sorra de riu rentada per fer un morter més compacte.

Hi ha un altre cas d'esgrafiats, que és molt corrent a Montblanc en que només s'usen dues capes d'arrebossat: és el cas de la façana principal i posterior del Museu-Arxiu (figs. 61 i 62) (3.1), de la casa núm. 19 del c. Major (8.1) Ca'l Giralt (figs. 81 82 i 83), de ca la Sirereta (8.3) (figs. 84 i 85), obres realitzades també per Maties Solé i Maseras. De la casa del c. Major núm. 42 i 44 (figs. 86 i 87). De la casa núm. 31 del Raval de Santa Anna (figs. 88, 89 i 90) (8.4) feta per l'arquitecta Núria Martí i Rovira i de la casa situada al c. Elionor d'Urgell núm. 19 i 21 (figs. 91 i 92). En aquests casos els dos colors s'obtenen a base de dues textures d'acabat diferent. És a dir:

Sobre la primera capa, abans descrita s'aplica una segona (fig. 93) que tindrà una dossificació d'una part de calç, tres d'arenilla de marbre més el colorant i que després d'estesa i lluida serà marcada amb el dibuix desitjat.

Un cop assenyalat el dibuix es procedirà a rascar tota la resta de la superfície de la façana de manera que aquest restarà lluit (fig. 94).

Al restar una part brunyida el seu color serà d'un to més clar que la resta i semblarà que es tracti de dos colors (fig. 95).

BIBLIOGRAFIA

- 1.- BARCIA, Roque. *Diccionario Etimológico*.
- 2.- CASAS I HIERRO, Marià. *Esgrafiats a "Escaire"*, núm. 5. Publicacions del Col.legi d'Aparelladors i arquitectes Tècnics de Tarragona, 1983.
- 3.- COMES I PITXOT, Ramon Nonat. *Estudis dels esgrafiats de Barcelona, 1913*.
- 4.- FULLANA, Miquel. *Diccionari de l'Art i dels Oficis de la Construcció*. Mallorca. Editorial Moll. 1984.
- 5.- VILAR, Pièrre. *Catalunya dins l'Espanya Moderna*.

AGRAÏMENTS

He rebut la col.laboració inestimable de: Lluís Alfonso, Rosa Baltà Cos, Maties Cartanyà Sigró, Nativitat civit Serra, Joan Blavi «Meia», Lluís París i Bou.

PLÀNOL DE SITUACIÓ

- 1.1 C. Major núm. 9-11-13. Ca'l Vilalta
- 1.2 C. Major, núm. 23. Ca'l Paella, Casa Sanfeliu
- 1.3 C. Major núm. 55. Ca l'Adroguerer
- 1.4 C. Major, núm. 67. Ca l'Agustí de la Mariana
- 1.5 C. Major, núm. 75. Antiga Caixa de Pensiona
- 1.6 C. Major, núm. 81. Antic Banc de Valls
- 1.7 C. Major, núm. 112. Ca la Tereseta del vi
- 1.8 C. Major, núm. 96. Ca l'Ibo Ferrer. Antiga casa la Confiança
- 1.9 C. Major, núm. 90. Ca'l Mallet
- 1.10 C. Major, núm. 88. Ca'l Moles
- 1.11 C. Major, núm. 24. Ca'l Masdeu
- 1.12 Plaça Major, núm. 2. Ca'l Portugués
- 1.13 Plaça Major, núm. 3. Ca'l Barrera
- 1.14 C. Aguiló, núm. 1. Ca'l Joanet de l'estació
- 1.15 C. Hortalans, núm. 5. Ca'l París
- 1.16 C. Hortalans, núm. 9. Ca'l París
- 1.17 Muralla de Santa Tecla, núm. 8. Ca'l Robusté
- 1.18 Muralla de Santa Tecla, núm. 30. Ca'l Joanet de l'estació
- 1.19 C. de Sant Josep, núm. 16. Ca'l Saboner
- 1.20 C. Font del Vall, núm. 38. Ca'l Foguetó
- 2.1 i 6.1 C. Miquel Alfonso, núm. 1. Ca'l Miracle
- 2.2 i 6.2 C. Major, núm. 84. Ca'l Llaunaret
- 3.1 Casal dels Josa, Museu-Arxiu. C. Josa, núm. 6
- 3.2 Convent de la Serra
- 4.1 Palau Alenyà. C. Sant Josep. núm. 18
- 4.2 i 5.2 C. Major, núm. 124. Ca l'Alba
- 4.3 Convent de la Mercé
- 6.3 C. Major, núm. 25 i 27. Antic Hostal de Sant Miquel
- 7.1 C. Major, núm. 114. Ca l'Aguiló
- 8.1 C. Major, núm. 19. Ca'l Giralt
- 8.2 C. Major, núm. 44. Ca'l Janot
- 8.3 C. Miquel Alfonso/Avgda. Manuel Ribé. Ca la Sireta
- 8.4 Raval de Santa Anna, núm. 31. Ca'l Joan de la llet
- 8.5 C. Regina, núm. 3. Ca'l Malet. Casa Maties Vives
- 8.6 C. Hortalans, núm. 4. Ferreteria Alfonso
- 8.7 C. Elionor d'Urgell, núm. 19-21

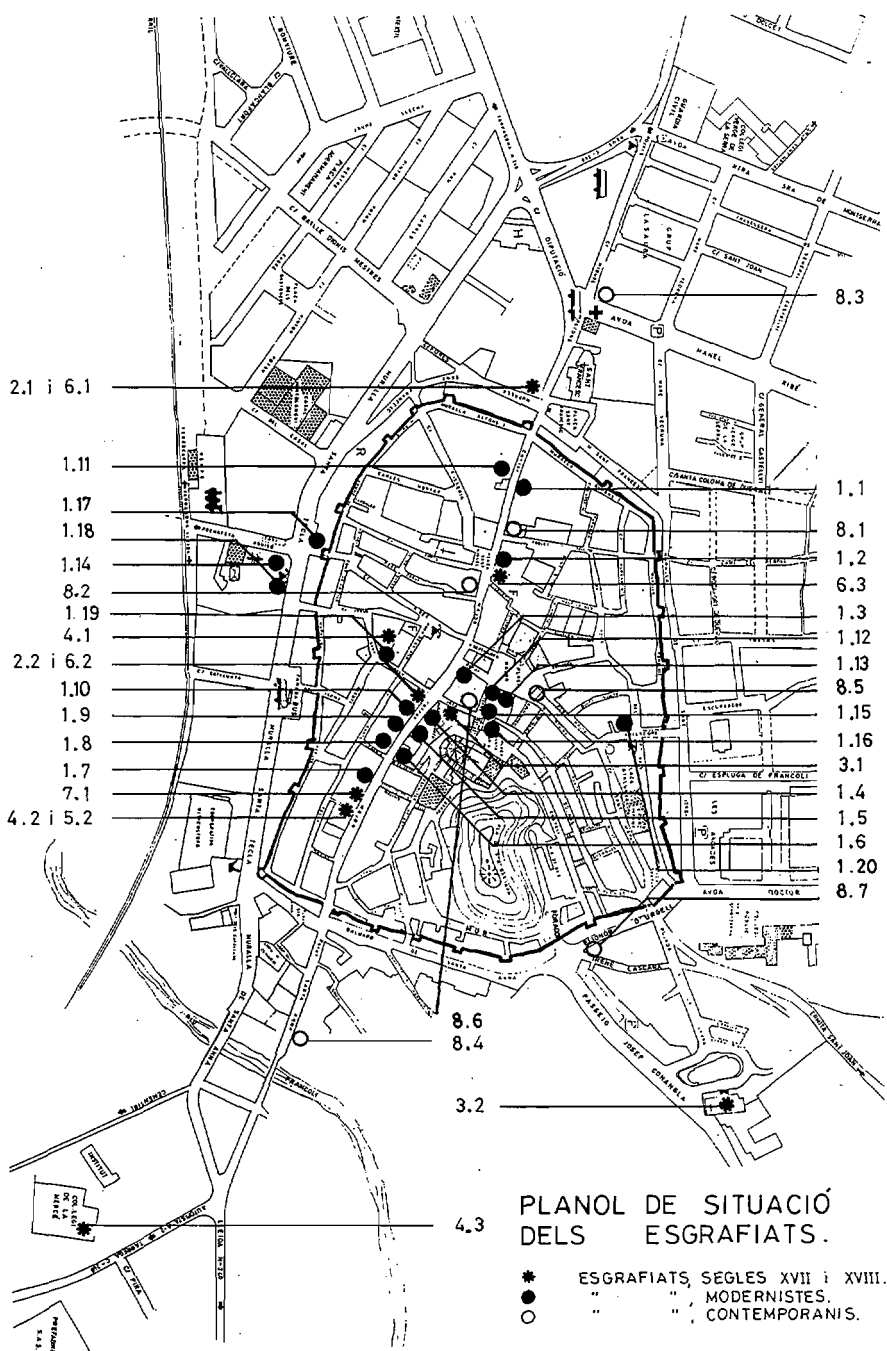

Fig. 4.- Plànol de situació dels esgrafiats.

Fig. 1.- (4.1) Palau Alenyà. C. Sant Josep, 18

Figs. 2 i 3. - Detalls Palau Alenyà.

Fig. 5.- (1.1) C. Major, núm. 9-11-13. Ca' l'Vilalta. Obres de restauració l'any 1980.

Figs. 6 i 7.- Details Casa Vilalta.

Fig. 8.- (1.2) C. Major, núm. 23. Ca'l Paella, casa Sanfeliu. Obres de restauració l'any 1986

Fig. 9.- Detall Casa Sanfeliu.

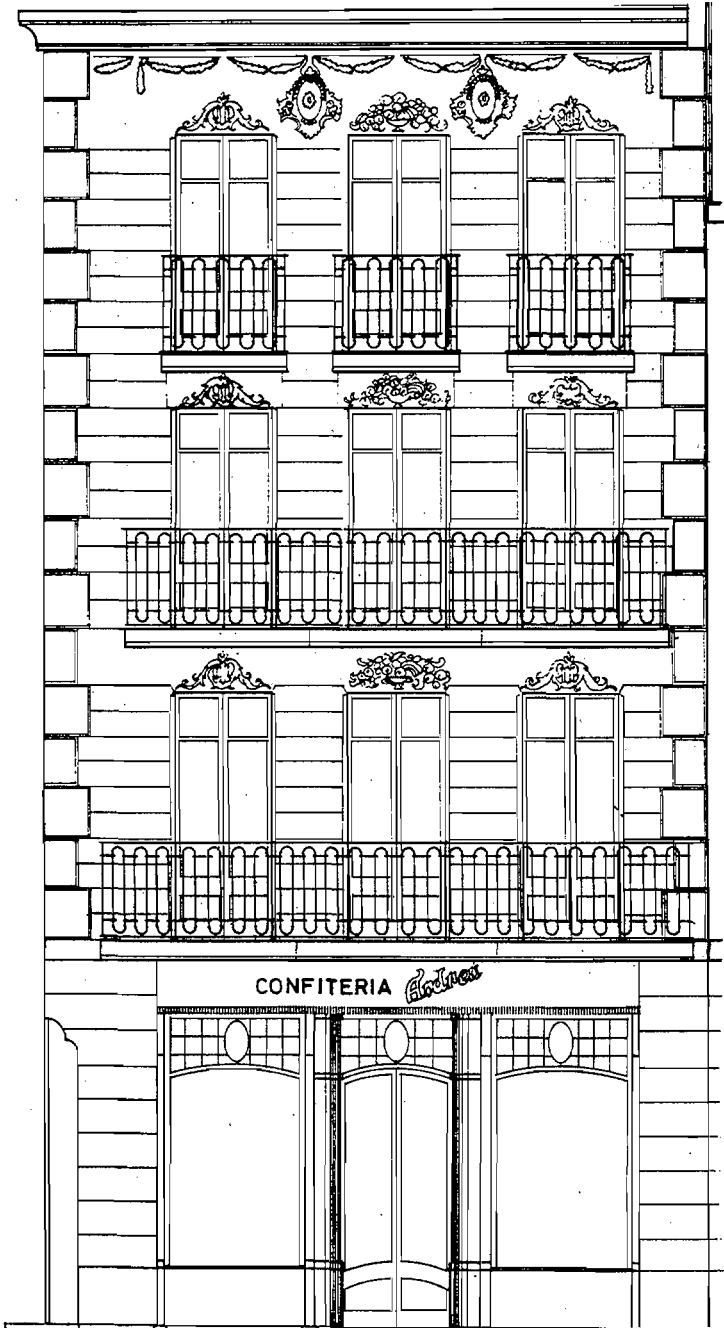
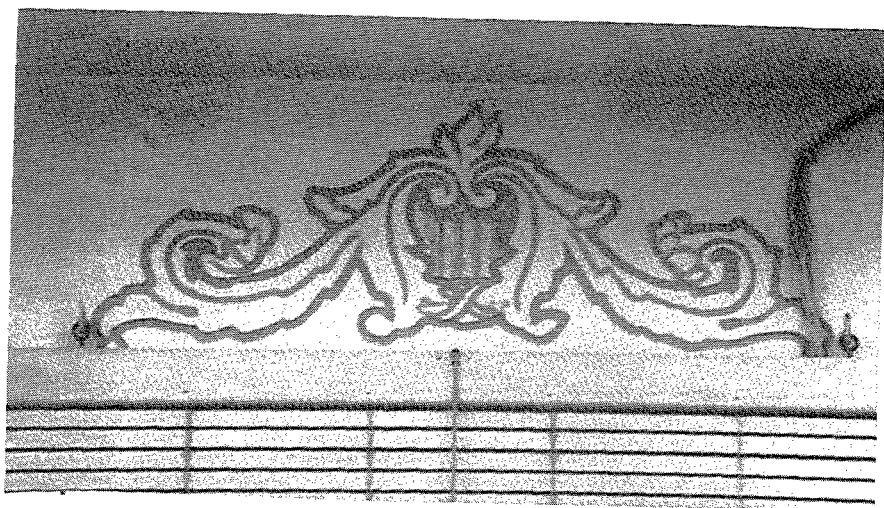
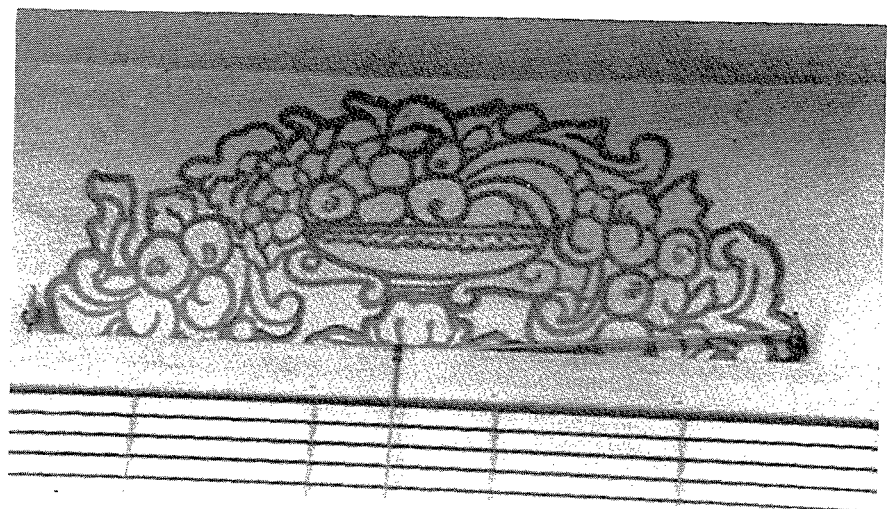

Fig. 10.- (1.3) C. Major, núm. 55. Ca l'Adrogueret.

Figs. 11 i 12.- Details.

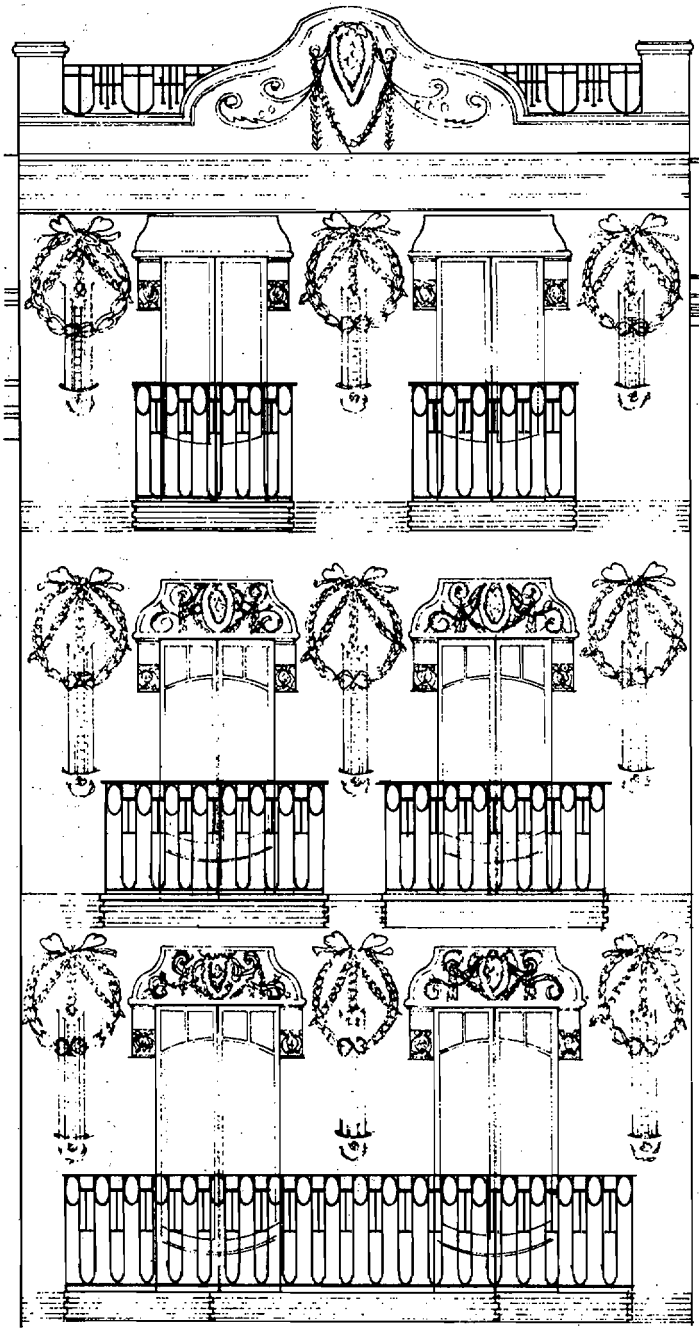
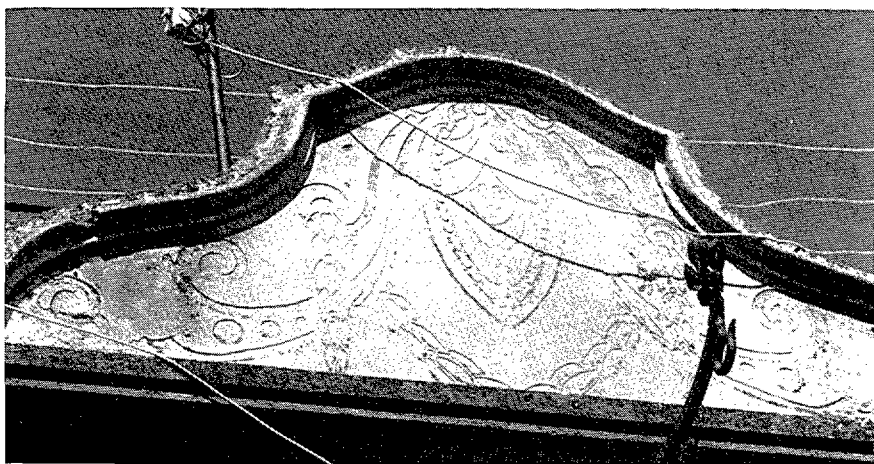

Fig. 13.- (1.4) C. Major, núm. 67. Ca l'Agusti de la Mariana.

*Figs. 14 i 15.-
Detalls de
l'esgrafiàt*

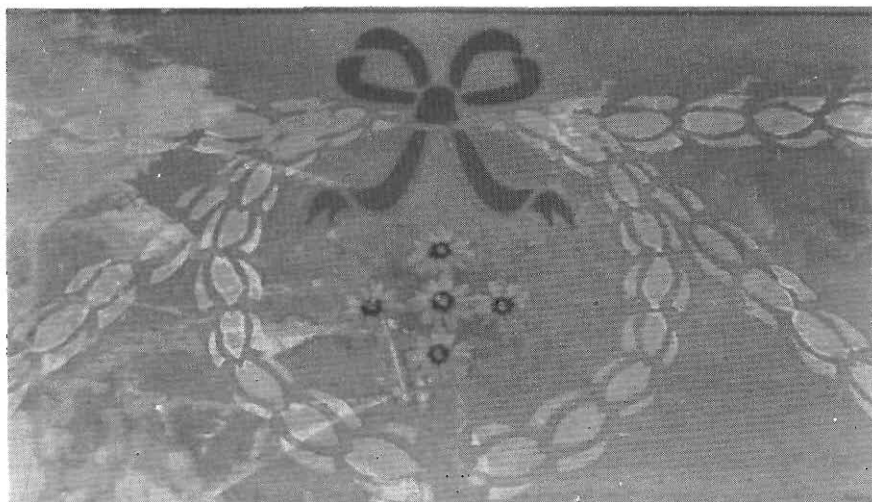

Fig. 16.- C. Giumrós, núm. 9. Ca'l Magriñà. Detall pintat.

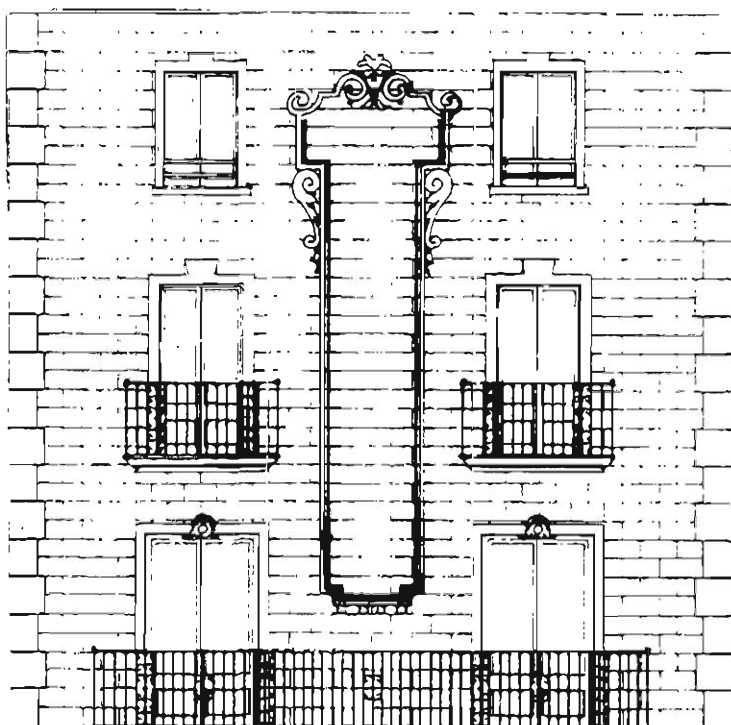

Fig. 17.- (1.5) C. Major, núm. 75. Antiga Caixa de Pensions.

Fig. 27.- Detail

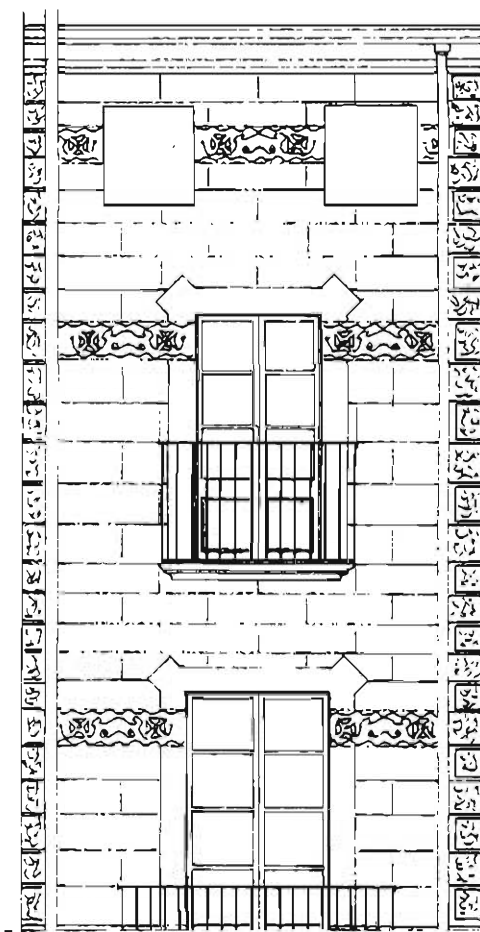

Fig. 28.- (1.9) C. Major, núm. 90. Ca'l Mallet.

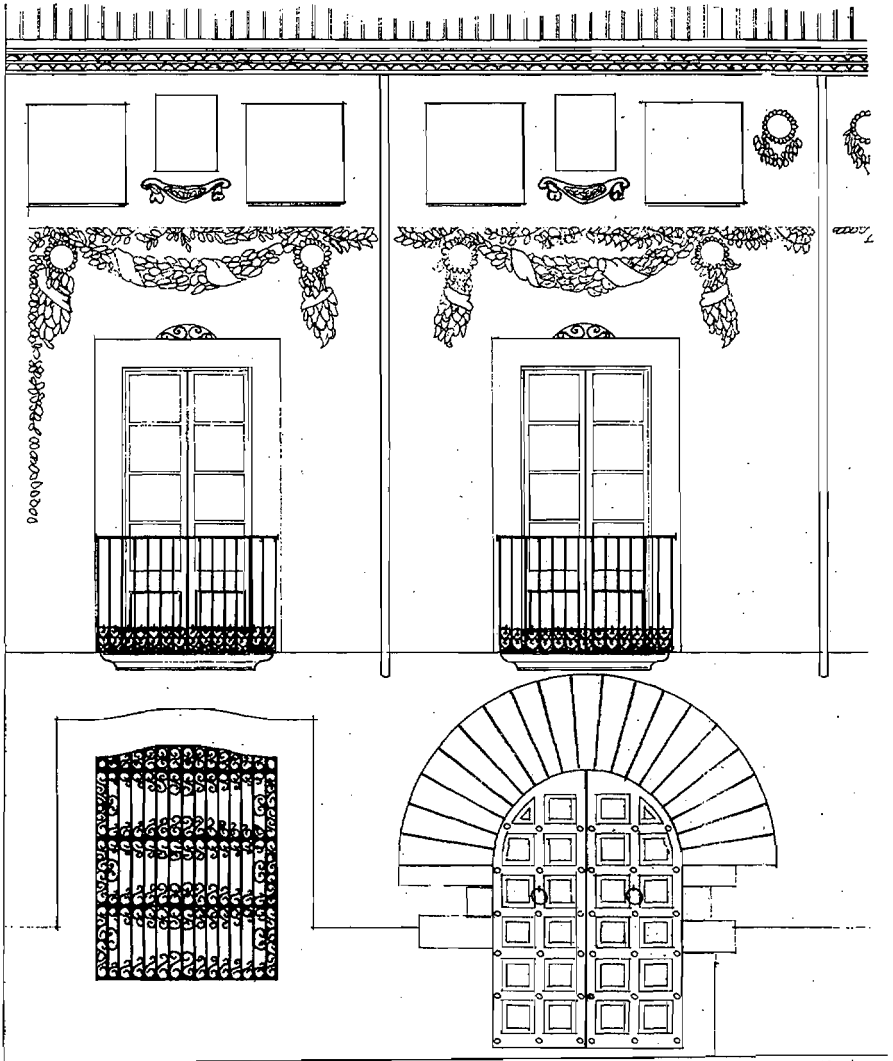
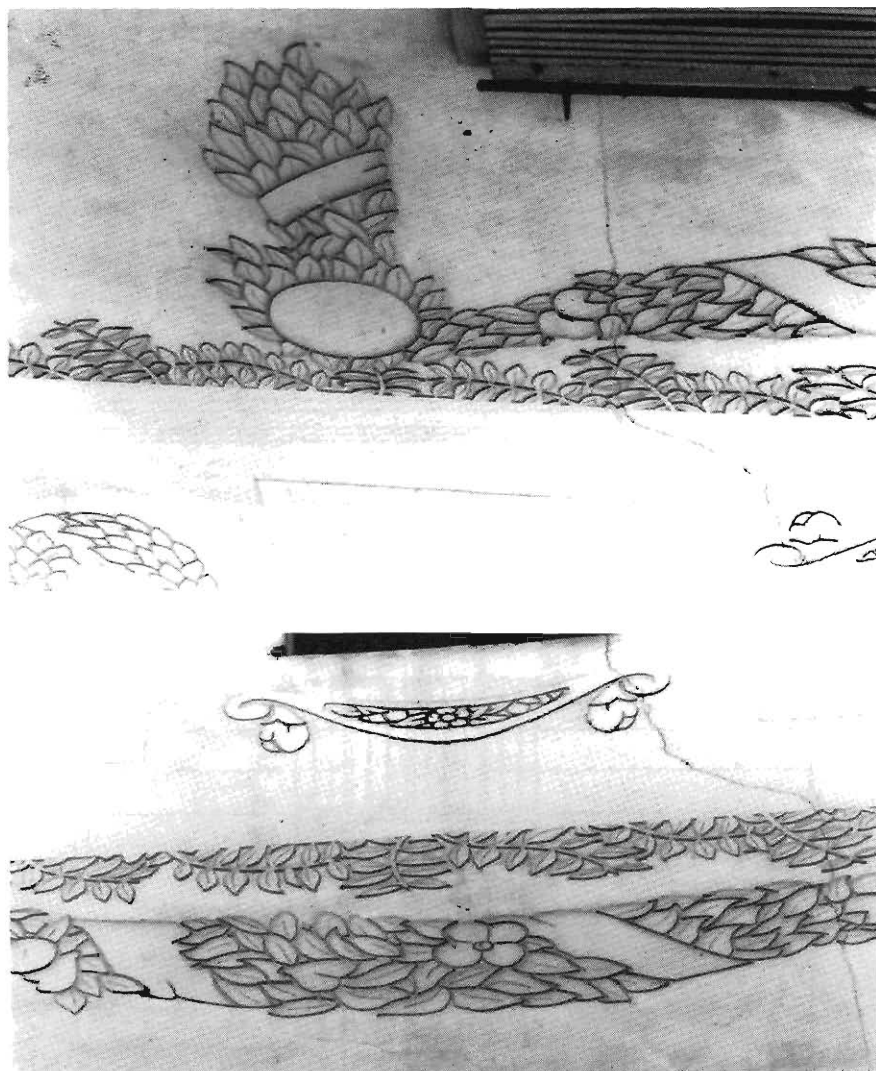

Fig. 18.- (1.6) C. Major, núm. 81. Antic Banc de Valls, (en curs de restauració)

Figs. 19 i 20.- Deralls, antic Banc de Valls.

Fig. 21.- (1.7) C. Major, núm. 112. Ca la Tereseta del vi.

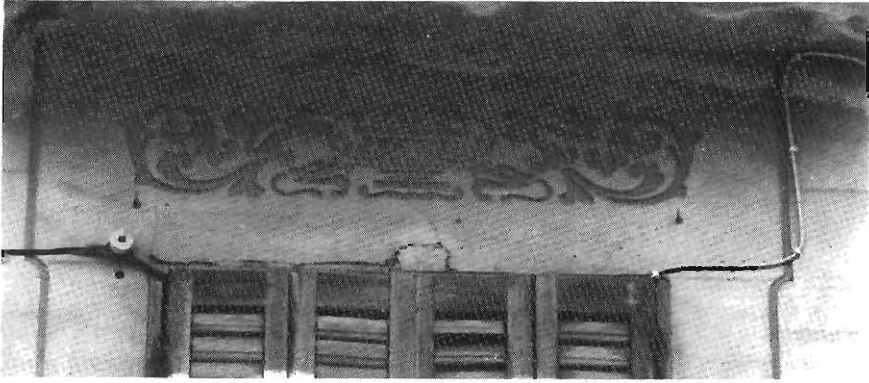

Fig. 23.- Detall.

Fig. 22.- (1.20) C. Font del Vall, núm. 38. Ca'l Foguetó.

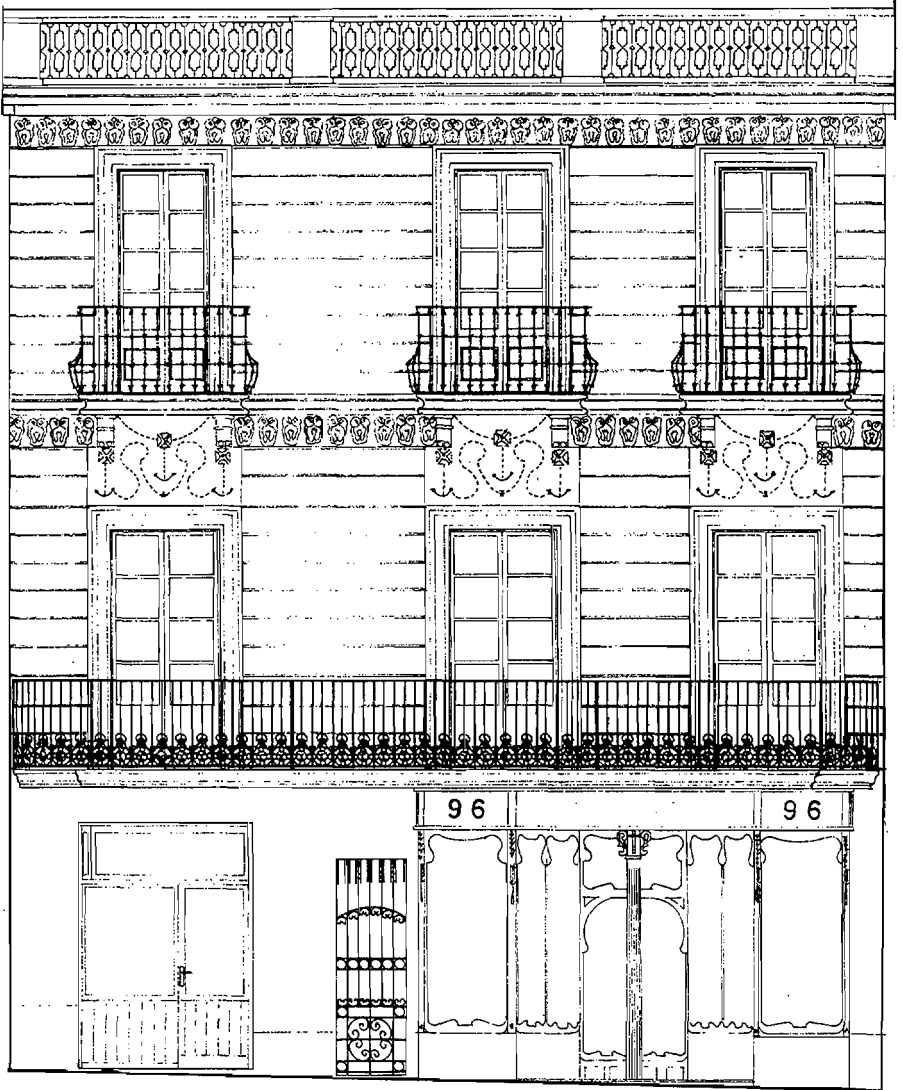
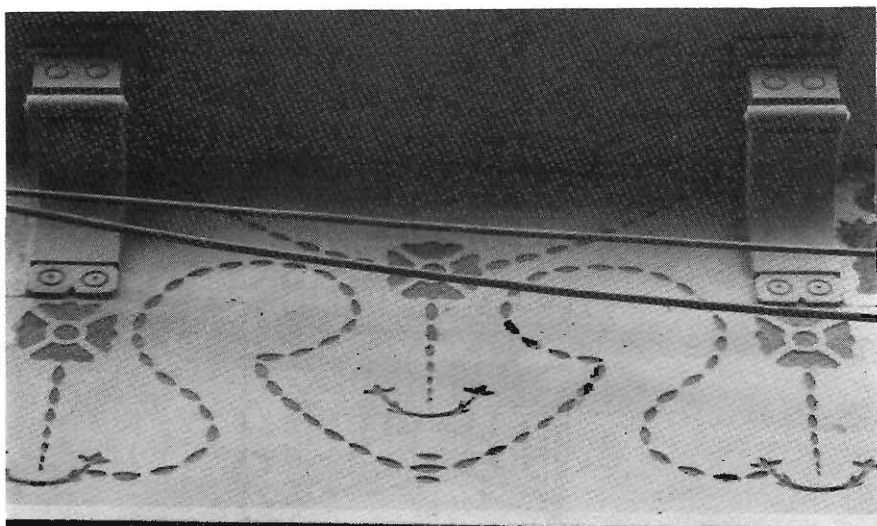

Fig. 24.- (1.8) C. Major, núm. 96. Ca l'Ibo Ferrer. Antiga Casa La Confiança. Obres de restauració l'any 1986.

Figs. 25 i 26.- Details.

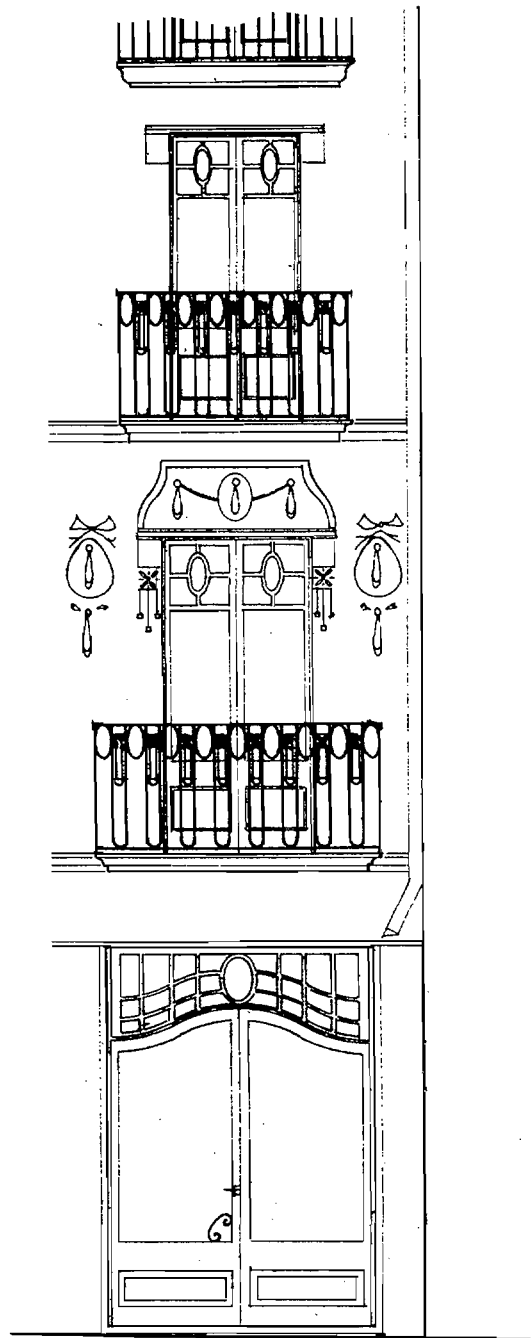

Fig. 29.- (1.10) C. Major, núm. 88. Ca'l Moles.

Fig. 30.- Detall del balcó.

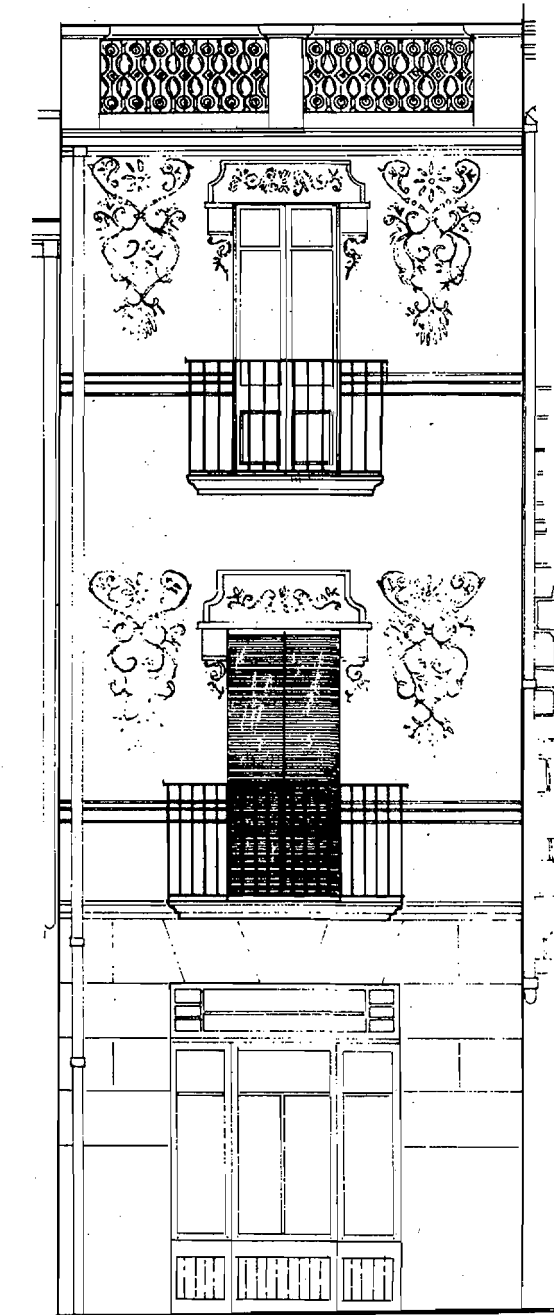
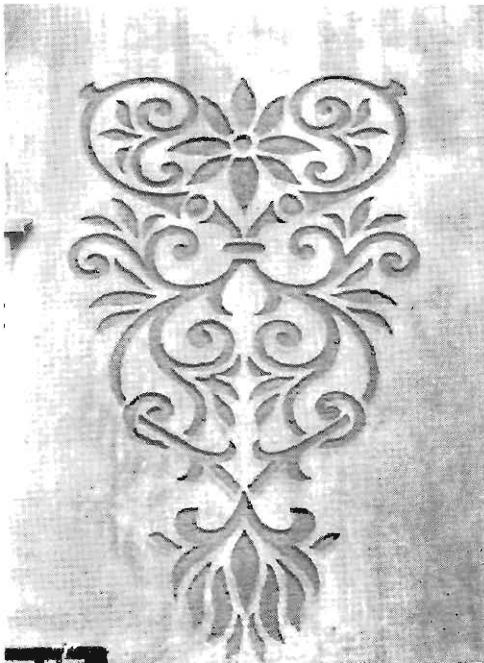

Fig. 31.- (1.11) C. Major, núm. 24. Ca'l Masdeu. Obra realitzada l'any 1933.

Figs. 32 i 33.-Details Ca' lMasdeu.

Fig. 34.- (1.12) Plaça Major, núm. 2. Ca'l Portugés. Poser l'obra modernista més treballada.

Figs. 35 i 36.- Detalls de la decoració.

Fig. 37.- (1.13) Plaça Major, núm. 3. Ca'l Barrera. (Restauració recent)

Figs. 38 i 39.- Details.

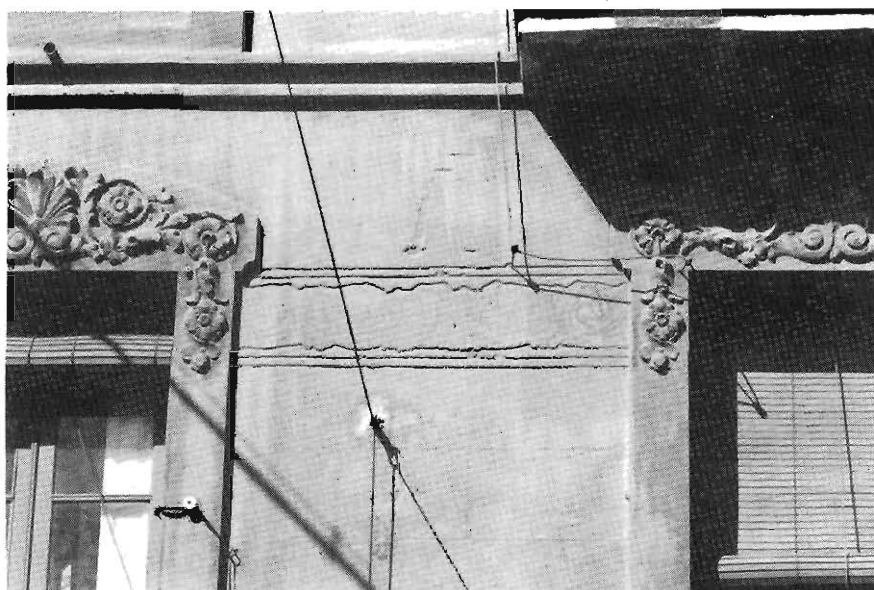
Fig. 40.- (1.14) C. Aguiló, núm. 1. Ca'l Joanet de l'Estació.

Figs. 41 i 42.- Details.

Figs. 43.- (J.17) Muralla de Santa Tecla, núm. 8. Ca'l Robusté.

Figs. 44 i 45.- Detalls dels esgrafats i dels relleus.

Fig. 49-50.- Detalls

Fig. 48.- (1.15) C. Hortalans, núm. 5. Ca'l París.

Fig. 46.- Detall.

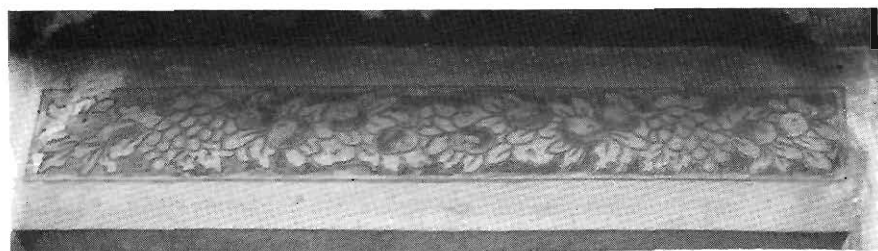
Fig. 47. (1.16) C. Hortolans, núm. 9. Ca'l Paris

Fig. 52.- Detall.

Fig. 51.- (1.8) Muralla de Santa Tecla, núm. 30. Ca'l Joanet de l'estació.

Figs. 54 i 55.- Details.

Figs. 53.- (I.19) C. de Sant Josep, núm. 16. Ca'l Saboner.

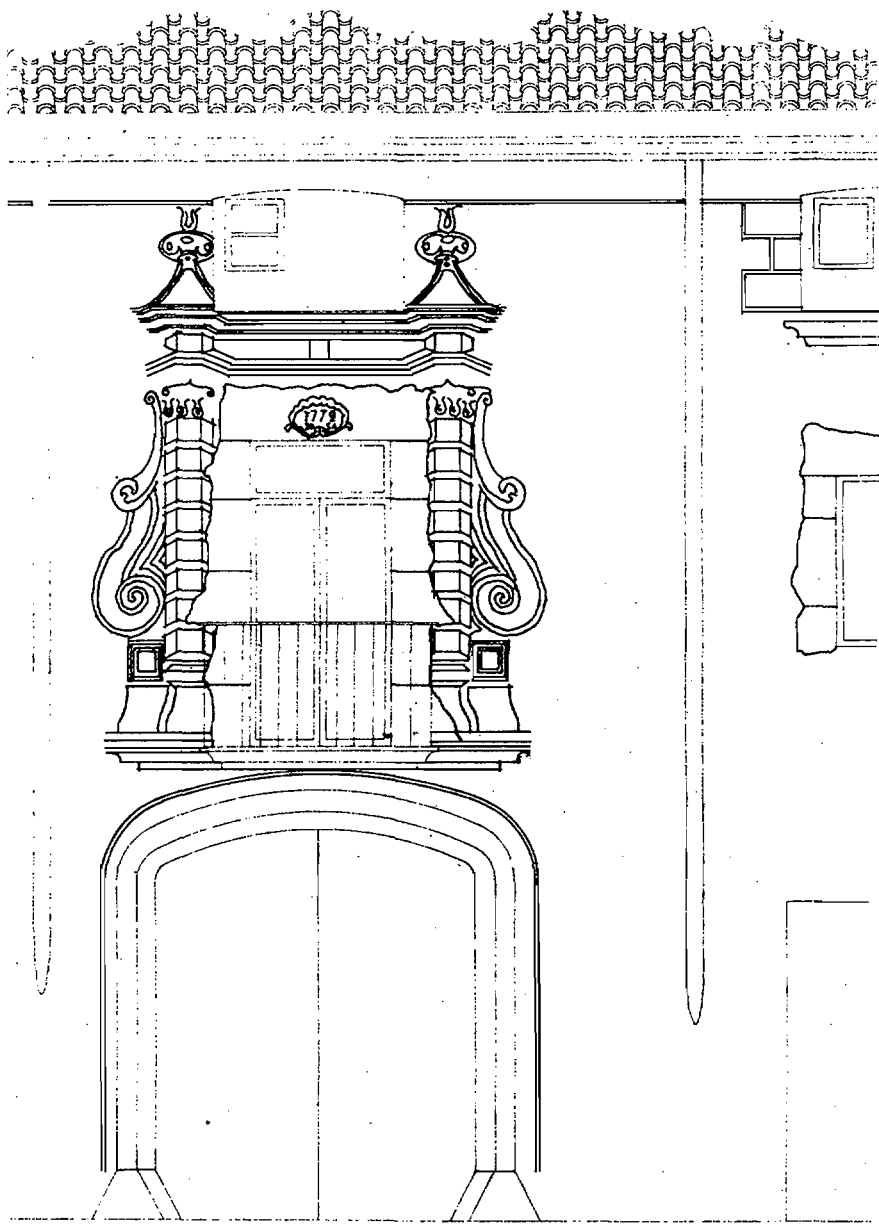

Fig. 56.- (2.1 i 6.1) C. Miquel Alfonso, núm. 1. Ca' lMiracle. Porta i balcó principal.

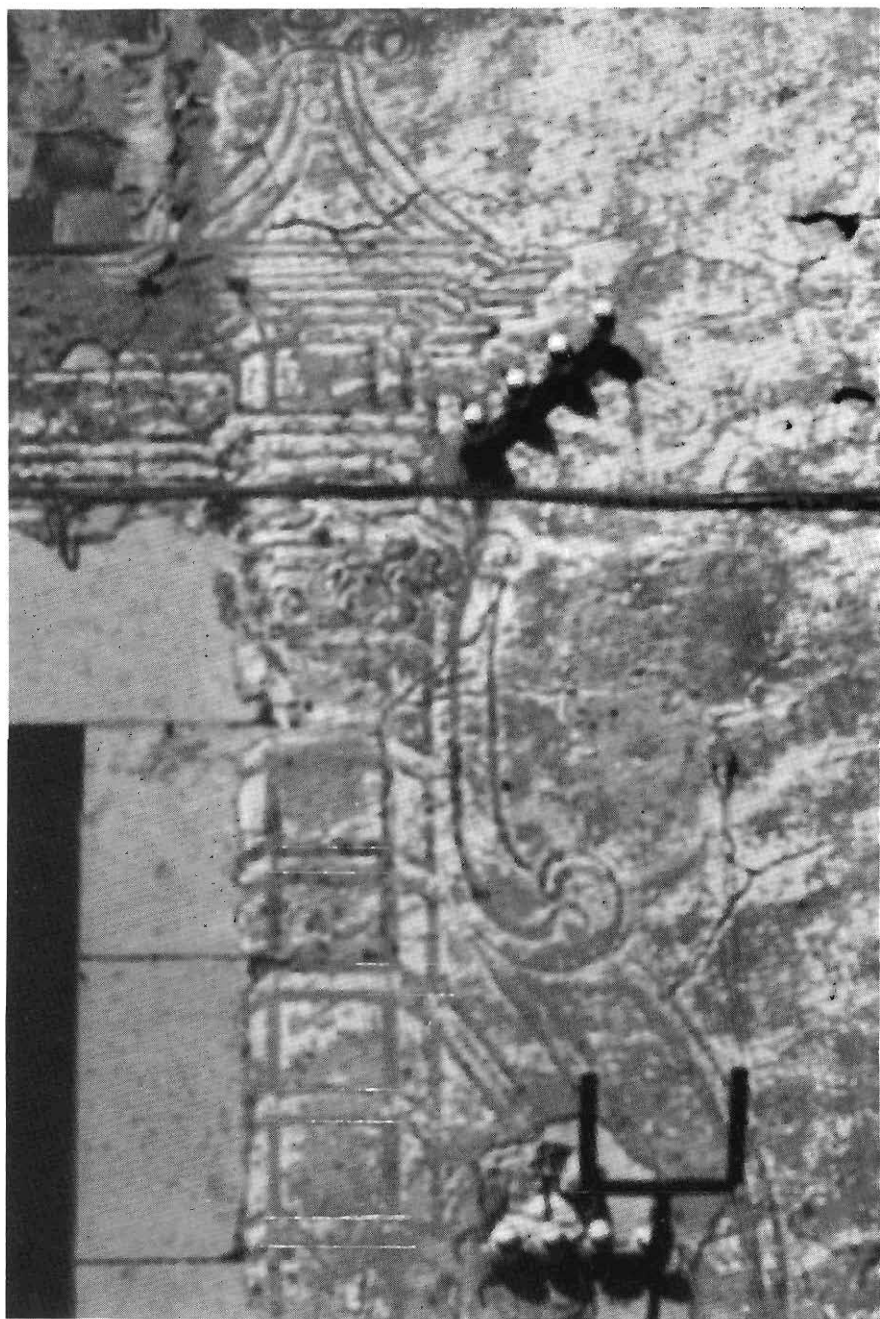

Fig. 57.- Detall de l'esgrafià.

Fig. 58A.- Detail.

Fig. 58.- (2.2 i 6.2) C. Major, núm. 84. Ca'l Llaunaret.

Fig. 60.- Detall de la façana lateral.

Fig. 59.- (4.3) Convent de la Mercè. Església.

Fig. 61.- (3.1) Casal dels Josa, Museu-Arxiu. Façana principal, obres l'any 1986.

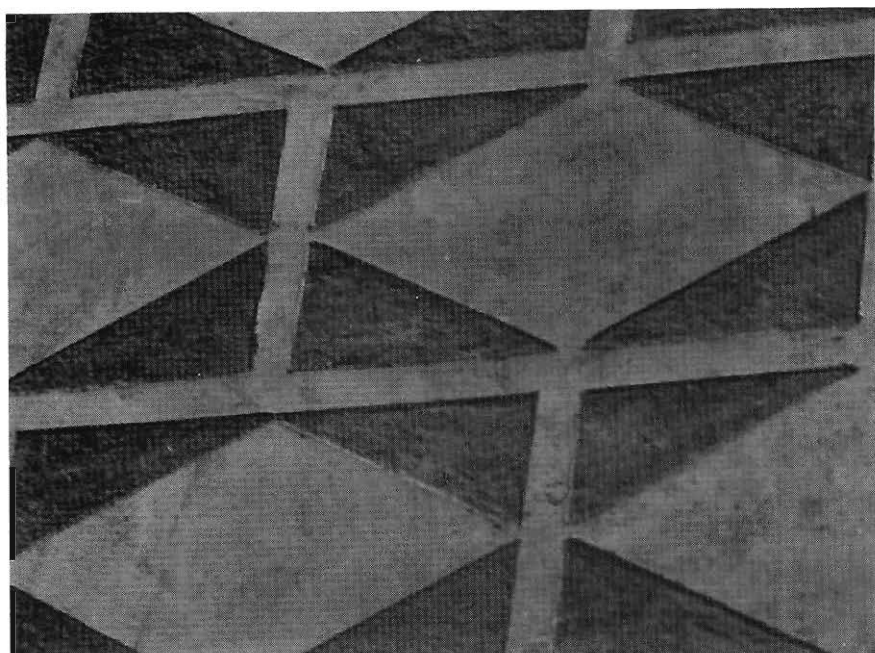

Fig. 62A.- Detall.

Fig. 62.- Façana posterior, durant les obres de l'esgrafiat l'any 1986.

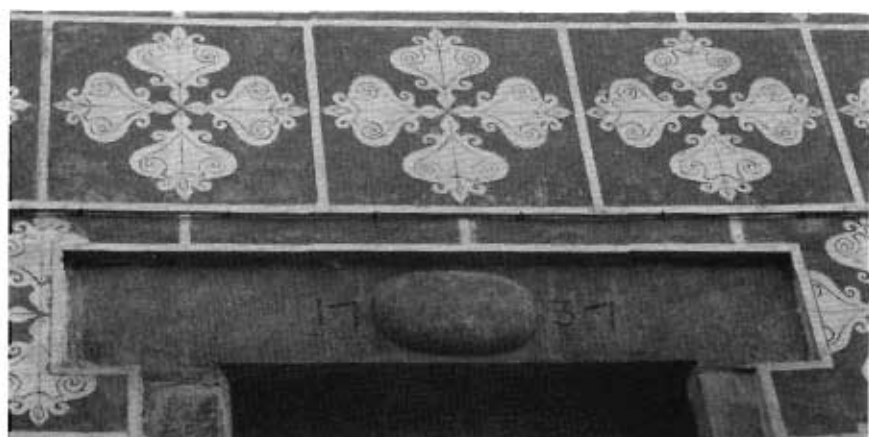

Fig. 63A.- *Detall.*

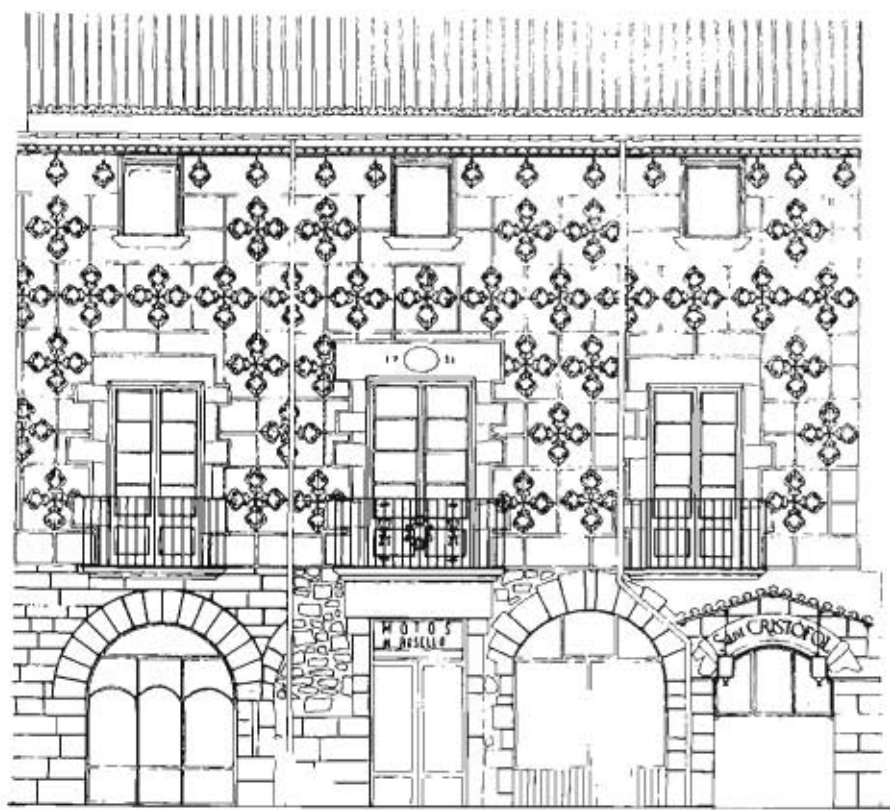

Fig. 63.- (4.2 i 5.2) *C. Major, núm. 124. Ca l'Alba.*

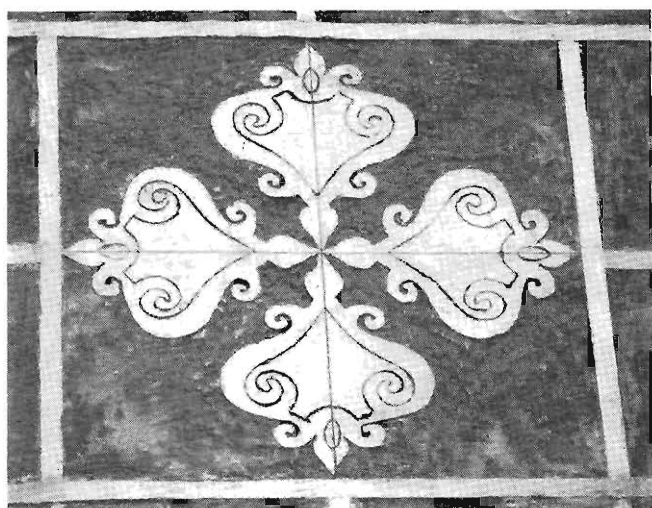

Fig. 64.- Detall del motiu principal

Fig. 66.- Detall de l'esgrafi original S. XVIII.

Fig. 65.- Convent de la Serra. Obra de restauració l'any 1988.

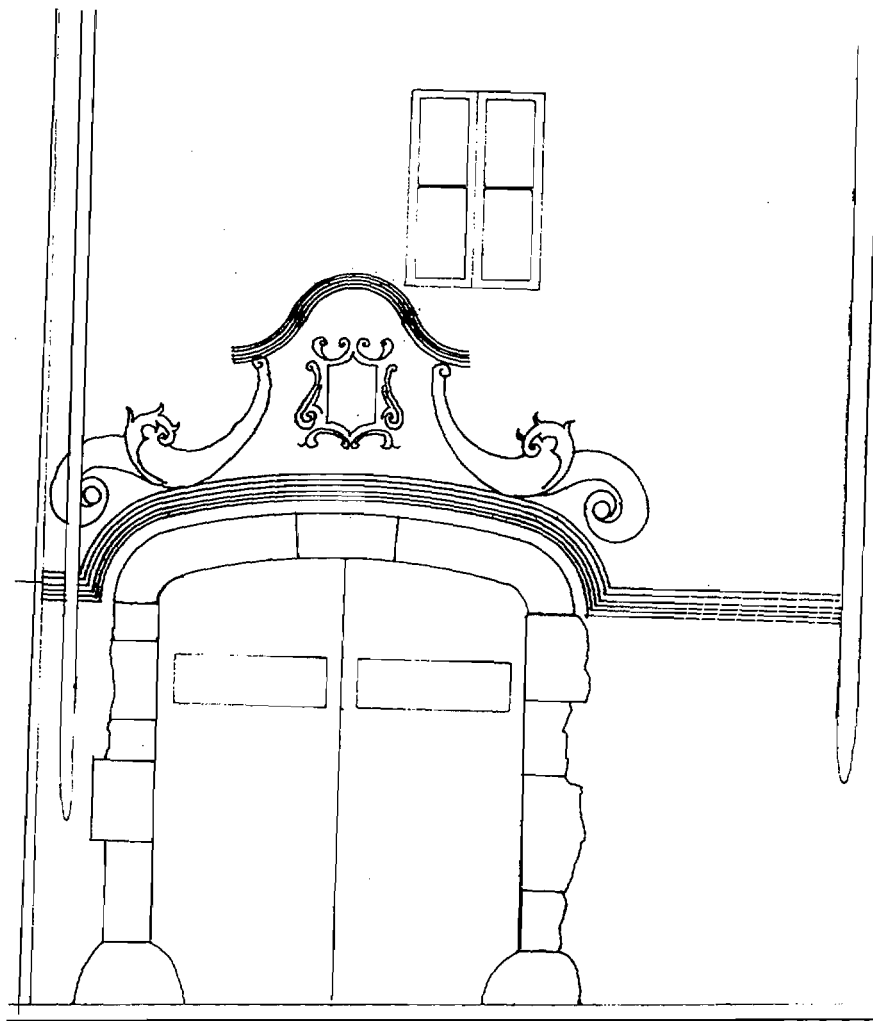
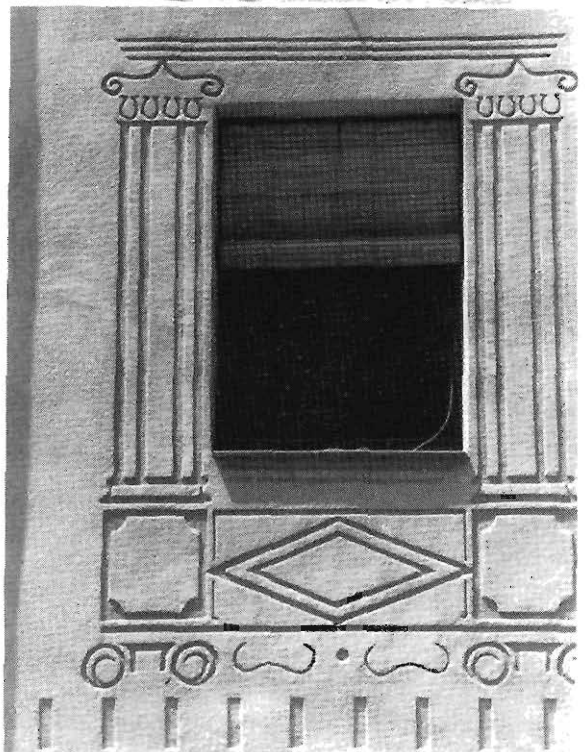

Fig. 67.- (2.1 i 6.1) C. Miquel Alfonso, núm. 1. Ca'l Miracle. Porta lateral i decoració.

Fig. 68.- (6.3) C. Major, núm. 25 i 27. Antic hostal de Sant Miquel.

Figs. 69 i 70.- Detalls després de la restauració última.

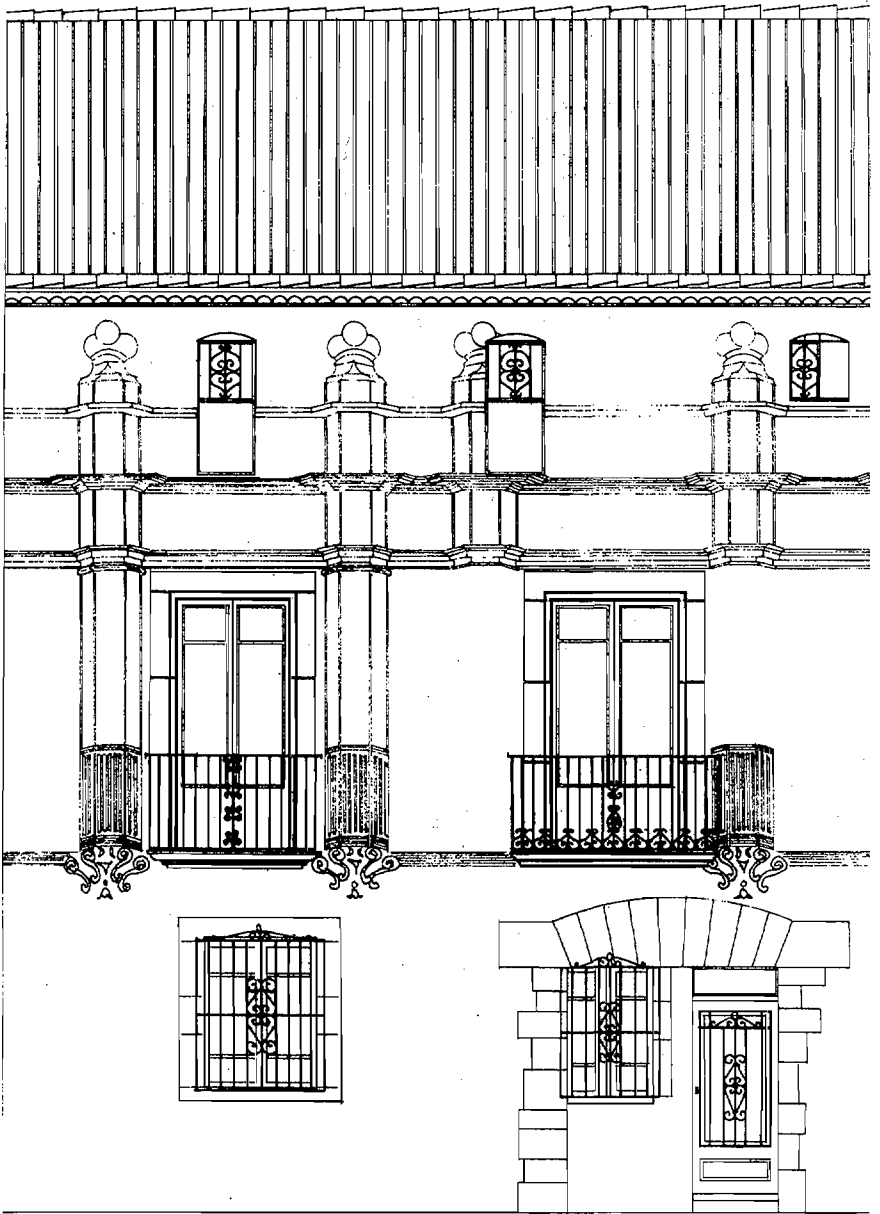
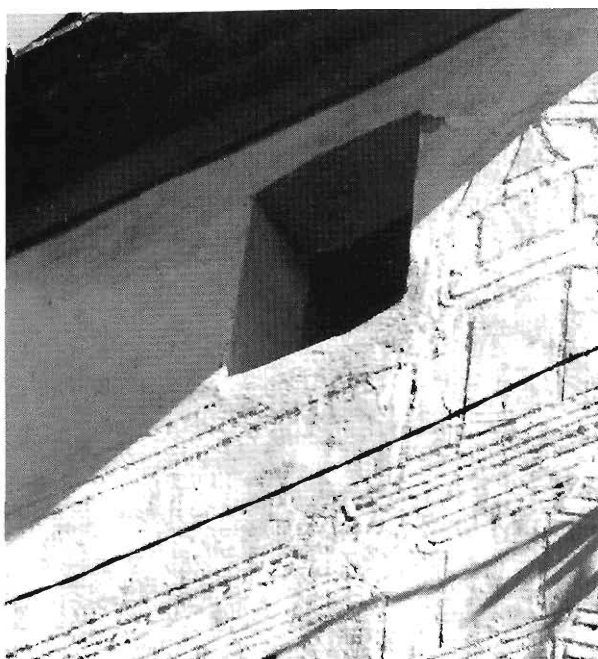

Fig. 71.- (7.1) C. Major, núm. 114. Ca l'Aguiló.

Figs. 72 i 73.- Detalls amb decoració neoclàssica. S. XVIII

Fig. 74.- A dalt, aplanillat del dibuix; sota, rascat dels contorns.

Fig. 75.- Preparació dels pigments.

Fig. 76.- Preparació del morter de calç.

Fig. 77.- (8.5) C. Regina, núm. 3. Ca' l Malet. Casa Maties Vives. Façana principal. Obres de reforma l'any 1984.

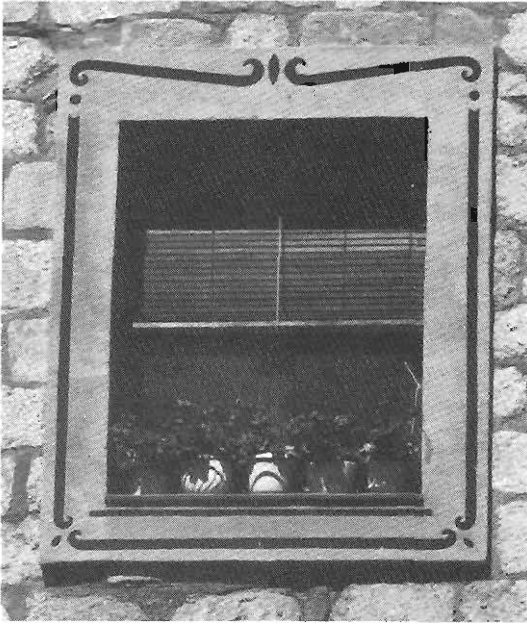

Fig. 78A.- Enmarcat d'una finestra (a dos colors)

Fig. 78B.- Finestra simulada amb pintura al fresc, obra de Maties Solé Maseres.

Fig. 79.- (8.6) C. Hortalans, núm. 4. Ferreria Alfonso. Obres de restauració l'any 1986.

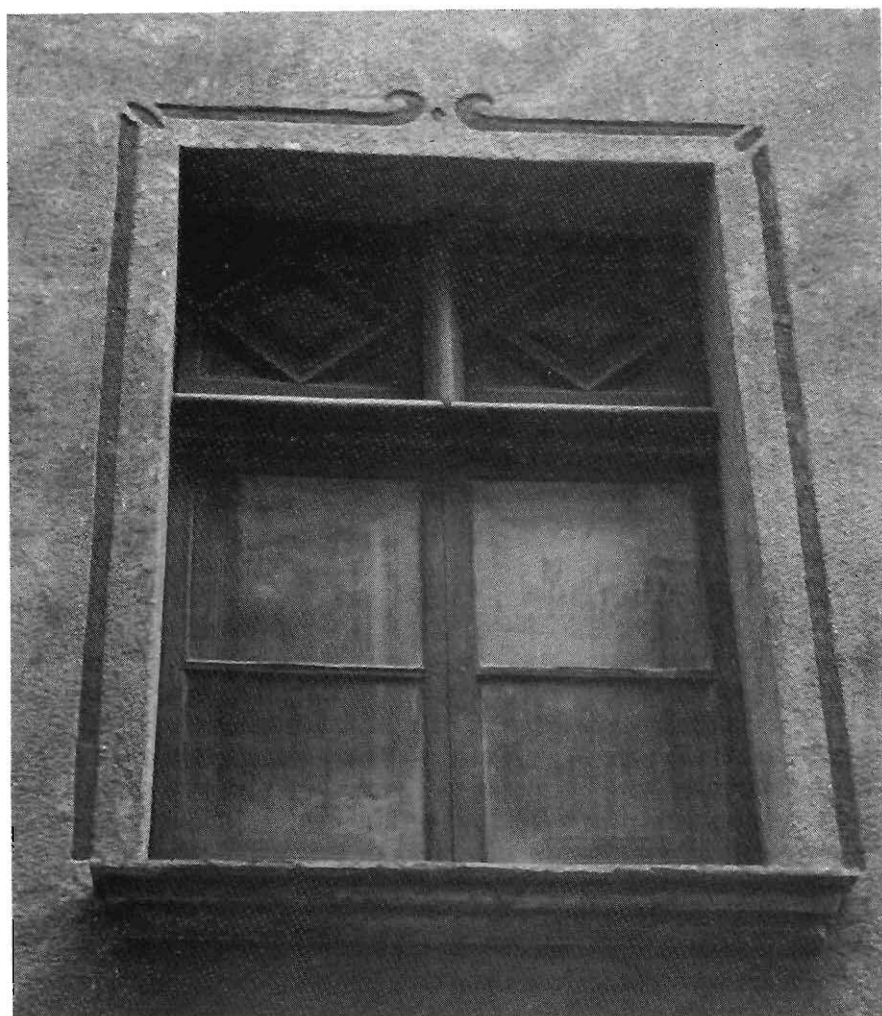

Fig. 80.- Detall d'una de les finestres.

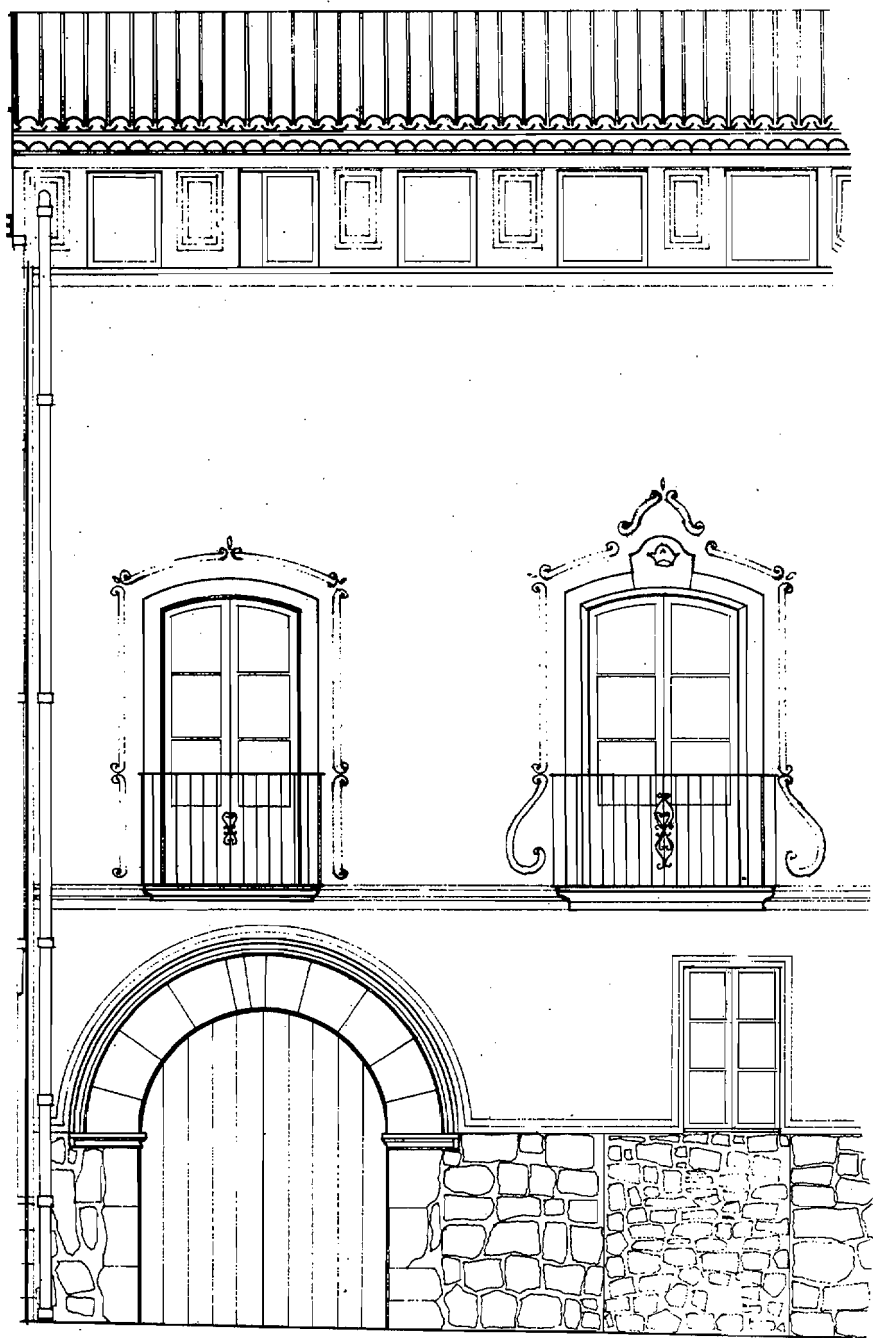

Fig. 81.- (8.1) C. Major, núm. 19. Ca'l Giralt. Obres de reforma l'any 1986.

Figs. 82 i 83.- Façana principal i detall del balcó central.

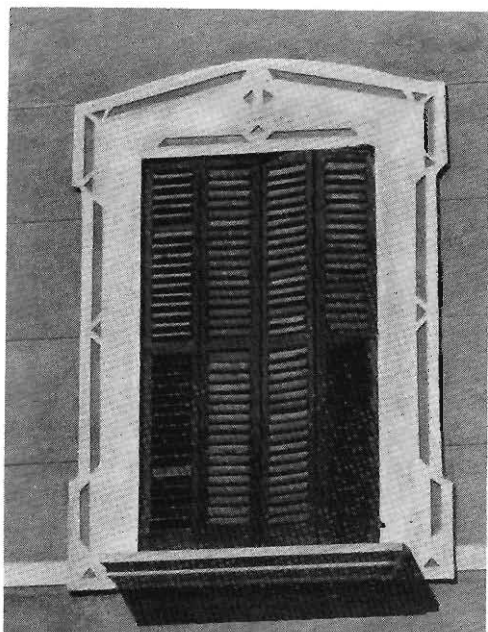
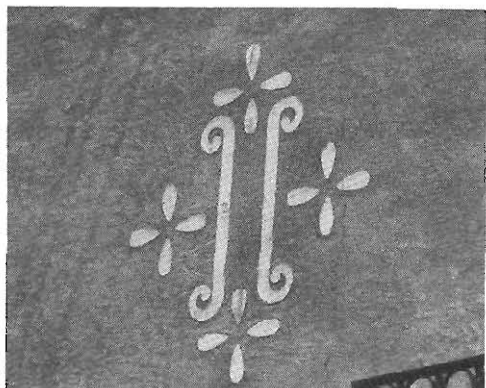

Fig. 85.- Detall.

Fig. 84.- (8.3) C. Miquel Alfonso/Avgda. Manuel Ribé. Ca la Sireta. Obres de reforma l'any 1990.

Figs. 86 i 87.- (8.2) C. Major, núm. 44-42 Ca'l Janot. Façana i detall decoració.

Fig. 88. - (8.4) Raval de Santa Anna, núm. 31. Ca'l Joan de la llet. Obres de reforma l'any 1993.

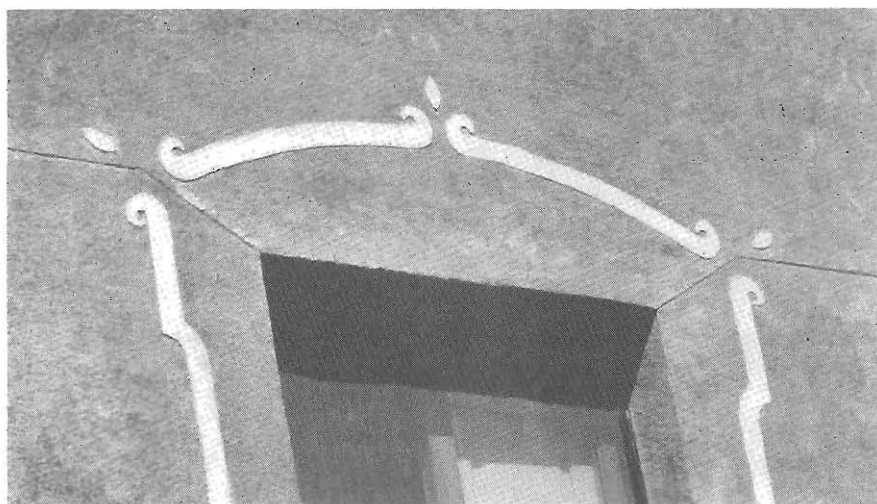

Fig. 90.- Enmarcat d'un balcó.

Fig. 89.- Edifici en primer terme, al fons el recinte emmurallat.

Fig. 92.- Detall.

Fig. 91.- (8.7) C. Elionor d' Urgell, núm. 19-21.

Fig. 93.- Aplicació de la segona capa.

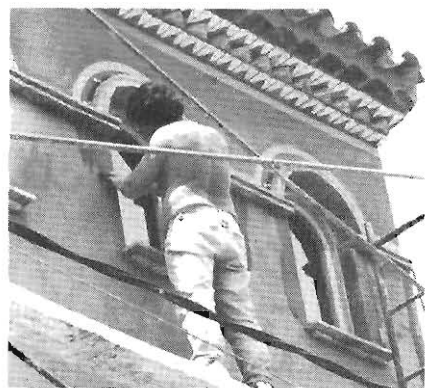

Fig. 94.- Rascat o pentinat.

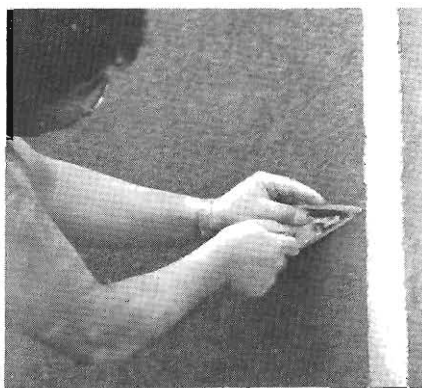

Fig. 95.- Repassant els filets.